

ACTA HISTRIAE
26, 2018, 2

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185 (Print)
ISSN 2591-1767 (Online)

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

26, 2018, 2

KOPER 2018

ISSN 1318-0185 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1767 (Spletna izd.)

UDK/UDC 94(05)

Letnik 26, leto 2018, številka 2

Odgovorni urednik/

Direttore responsabile/
Editor in Chief:

Darko Darovec

Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleksej Kalc, Borut Klabjan, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Jože Pirjevec, Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Vida Rožac Darovec, Andrej Studen, Marta Verginella, Salvator Žitko

Urednika/Redattori/
Editors:

Gorazd Bajc, Urška Lampe

Gostujoča urednica/
Guest Editor:

Maja Katušić

Prevodi/Traduzioni/
Translations:

Urška Lampe (slo.), Gorazd Bajc (it.)

Lektorji/Supervisione/
Language Editor:

Urška Lampe (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.)

Stavek/Composizione/
Typesetting:

Založništvo PADRE d.o.o.

Izdajatelj/Editore/
Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000
Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18
e-mail: actahistriae@gmail.com; www.zdjp.si

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research Agency, Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:

Horace Vernet: Papeževi vojaki presenetijo italijanske razbojnice / Briganti italiani sorpresi dalle truppe Pontificie / Italian Brigands Surprised by Papal Troops, 1831 (Wikimedia Commons).

Redakcija te številke je bila zaključena 15. septembra 2018.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters: Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL)

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Filip Novosel:** Vojnički život u pozadini ratovanja: svakodnevica mletačkih vojnika u Zadru za vrijeme Kandijskog rata (1645.–1669.) kroz analizu spisa zadarskih bilježnika 369
Vita militare durante la guerra: la quotidianità dei soldati veneziani a Zara nel corso della Guerra di Candia (1645–1669) attraverso l'analisi degli atti notarili zaratini
A Soldier living behind Military Lines: Everyday Life of Venetian Soldiers in the City of Zadar during the War of Candia (1645–1669) in the Acts of the Zaratini Public Notaries
- Lovorka Čoralić & Nikola Markulin:** Kotorski plemić Benedikt Paskvali (1704.–1790.) – zapovjednik mletačkih prekomorskih pješačkih postrojbi 393
Il nobile di Cattaro Benedetto Pasquali (1704–1790) – comandante veneziano delle unità di fanteria d'oltremare
The Nobleman of Kotor Benedict Pasquali (1704–1790) – A Commander of Venetian Overseas Infantry Units
- Pavao Nujić:** Između očekivanja i stvarnosti – pogled na Petrovaradinsku pukovniju kroz serijalne vojne popise 1765.–1768. 429
Tra aspettative e realtà – uno sguardo sul reggimento di Petrovaradin attraverso le liste militari seriali, 1765–1768
Between Expectations and Reality – A Look at Petrovaradin Regiment through Serial Military Lists, 1765–1768
- Juraj Balić:** Baron Franz von der Trenck and his Pandours in British Newspaper Articles 449
Il barone Franz von der Trenck e i suoi panduri negli articoli dei giornali britannici
Baron Franz von der Trenck in njegovim pandurji v člankih britanskih časopisov
- Grozdana Franov-Živković:** Društveni položaj pripadnika mletačkih teritorijalnih snaga (černida) sa zadarskog područja u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljskih matičnih knjiga i ostalih dokumenata..... 473
Posizione sociale dei membri delle milizie territoriali della Repubblica di Venezia (cernida) nella regione di Zara nel Seicento e Settecento in base ai registri anagrafici in glagolitico e altri documenti
Social Status of Members of the Venetian Territorial Forces (černida) from the Zadar Area in the 17th and 18th century on the basis of Glagolitic Registers and other Documents

- Marija Kocić:** Od Oxfordskog štićenika do odmetnutog pirata
i gusara u službi Vatikana: slučaj Georgea Aptala 503
*Dallo studente di Oxford al pirata ribelle e corsaro
al servizio del Vaticano: il caso di George Aptal
From the Oxford Protégée to a Renegade Pirate
in Vatican's Service: The Case of George Aptal*
- Žarko Leković:** Operacije crnogorske vojske
u Novopazarskom Sandžaku 1912. godine 521
*Le operazioni dell'esercito montenegrino
nel Sangiaccato di Novi Pazar nel 1912
Operations of the Montenegrin Army
in the Sanjak of Novi Pazar 1912*
- Mira Miladinović Zalaznik:** Alice Schalek na črnogorski meji 539
*Alice Schalek alla frontiera con il Montenegro
Alice Schalek at the Montenegrin Border*
- Tatjana Novović:** Pedagoški uticaj S. P. Mertvago na razvoj predškoolstva
u Crnoj Gori 557
*L'influenza pedagogica di S. P. Mertvago sullo sviluppo
dell'educazione prescolastica nel Montenegro
Pedagogical Impact of S. P. Mertvago on the Development
of Preschool Education in Montenegro*
- Tilen Glavina:** Služenje koprskoga meščana pri modenskem grofu Claudiu
Rangoneju med letoma 1528 in 1531: oris zgodovinskega dogajanja izpod
peresa dvorjana Girolama Muzia »Iustinopolitana« 575
*Il cittadino capodistriano al servizio del conte modenese Claudio Rangone
tra gli anni 1528 e 1531: delineamenti di avvenimenti storici dalla penna
del cortigiano Girolamo Muzio "Iustinopolitano"
A Koper Townsman's Service to the Modena Count Claudio Rangone between 1528
and 1531: An outline of Historical Developments as Presented in the Letters of
the Courtier Girolamo Muzio "Iustinopolitano"*
- Savo Marković:** Plan preseljenja Barana u Toskanu. Marco Samuel Caloian
velikom vojvodi de' Mediciju: *Fiorenza, 1574* 599
*Il piano di rimozione degli abitanti di Antivari in Toscana. Marco Samuel
Caloian al granduca de' Medici: Fiorenza, 1574
The Plan for Settlement of the Inhabitants of Bar in Tuscany. Marco Samuel
Caloian to Grand Duke de' Medici: Fiorenza, 1574*

Vladimir N. Shaidurov: The Polish Community in Western Siberia: Adaption and Integration Features in the Second Half of the 19 th Century	641
<i>La comunità polacca in Siberia: particolarità dell'adattamento e integrazione nella seconda parte del secolo XIX</i>	
<i>Poljska skupnost v Sibiriji: značilnosti prilagajanja in integracije v drugi polovici 19. stoletja</i>	
Navodila avtorjem	661
<i>Istruzioni per gli autori</i>	664
<i>Instructions to authors</i>	668

KOTORSKI PLEMIĆ BENEDIKT PASKVALI (1704.–1790.) –
ZAPOVJEDNIK MLETAČKIH PREKOMORSKIH
PJEŠAČKIH POSTROJBI

Lovorka ČORALIĆ

Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10000 Zagreb, Republika Hrvatska
e-mail: lovorka@isp.hr

Nikola MARKULIN

Nikole Tesle 14D, 23000 Zadar, Republika Hrvatska
e-mail: nikola.markulin@gmail.com

IZVLEČEK

Prispevek temelji na študiji virov, shranjenih v Državnem arhivu Zadra (Državni arhiv u Zadru) in v Državnem arhivu v Benetkah (Archivio di Stato di Venezia). Osrednji interes avtorjev je usmerjen v življenje in vojaško kariero kotorskega plemiča Benedikta Paskvalija (1704–1790), beneškega generala in poveljnika beneške čezmorske pehote (Fanti oltremarini) v drugi polovici 18. stoletja. V prvem delu analizirata njegovo vojaško kariero in poskušata slediti administrativnim spremembam beneške vojske v drugi polovici 18. stoletja, v drugem pa postavita v ospredje njegove aktivnosti polkovnika, kakor tudi strukturo in pripadnost njegovih zasebnih vojakov. V prilogi so prepisi nekaterih dokumentov, ki se neposredno vežejo na Paskvalijevo vojaško kariero.

Ključne besede: Benedikt Paskvali, Kotor, Beneška republika, čezmorska pehota, vojaška zgodovina, 18. stoletje

IL NOBILE DI CATTARO BENEDETTO PASQUALI (1704–1790) –
COMANDANTE VENEZIANO DELLE UNITÀ DI FANTERIA D'OLTREMARE

SINTESI

Il saggio si basa sulle ricerche di fonti depositate presso l'Archivio di Stato di Zara (Državni arhiv u Zadru) e presso l'Archivio di Stato di Venezia. L'interesse principale degli autori è incentrato sulla vita e la carriera militare del nobile di Cattaro Benedetto Pasquali (1704–1790), generale veneziano e comandante della fanteria d'oltremare (Fanti oltremarini) veneziana durante la seconda metà del Settecento. Nella prima parte del saggio gli autori, analizzando la sua carriera militare tentano di tracciare i cambiamenti amministrativi nell'esercito veneziano durante la seconda metà Settecento, mentre nella seconda parte si mette in risalto l'attività del Pasquali con il grado di colonello, come pure la struttura e la componente conterranea presso i soldati della sua compagnia personale. In appendice vengono riportate le trascrizioni di alcuni documenti che si riferiscono direttamente alla carriera militare del Pasquali.

Parole chiave: Benedetto Pasquali, Cattaro, Repubblica di Venezia, fanteria d'oltremare, storia militare, Settecento

UVOD¹

Nastojeći obraniti svoje istočnojadranske posjede koje je od konca 15. stoljeća ugrožavalo šireće Osmansko Carstvo, Mletačka Republika je bila prisiljena izgraditi snažnu vojnu organizaciju koja se – izdržavši osmanski pritisak u 16. stoljeću i prelaskom u ofenzivu prema unutrašnjosti polovicom 17. stoljeća – pokazala prilično žilavom i u konačnici uspješnijom od lokalne osmanske vojne organizacije u zaleđu istočnojadranske obale.² Pored izgradnje niza modernih „artiljerijskih utvrđenja“, snažne pomorske prisutnosti mletačke flote i angažmana tehnološki i taktički moderno opremljene i uvježbane kopnene vojske, važnu je kariku mletačke vojne organizacije na istočnojadranskoj obali činila masovna participacija lokalnih elita, odnosno viših društvenih slojeva s određenog područja. Plemići dalmatinskih i bokeljskih komuna, pripadnici utjecajnih građanskih obitelji kao i elite zajednica koje su u jeku ratova s Osmanlijama počele „mijenjati stranu“ i priznavati mletački suverenitet podjednako su se angažirali u novačenju i organiziranju profesionalnih postrojbi mletačke vojske i postrojbi mletačke teritorijalne milicije. To je bio jedan od glavnih mehanizama kojim su lokalne elite ispreplićući svoje interese s interesima središnje vlasti čvrsto integrirane u mletački pomorski imperij.

Kvantitetom i kvalitetom važan dio mletačke profesionalne vojske činile su prekomorske postrojbe novačene duž *Stato da Mar*. Nekadašnje stradiote u 17. stoljeću istisnule su postrojbe novačene na istočnojadranskom prostoru za koje je mletačka vojna administracija postupno usvojila dva naziva. Pješačke postrojbe najčešće su nazivane (*Fanti*) *Oltramaroni*, a konjaničke *Croati a cavallo* (*Cavalleria Croati*). One su, kao što je to bio slučaj s većinom profesionalnih postrojbi suvremenih europskih vojski bile organizirane, opremane i vođene oslanjanjem države na široki spektar privatnih poduzetničkih aktivnosti koje se u novijim historiografskim raspravama uvriježilo označavati sintagmom „vojno poduzetništvo“.³ Upravo su vojno-poduzetničke aktivnosti otvorile mogućnost masovnog angažmana lokalnih elita koje su se zdušno odazivale pozivima mletačkih vlasti za novačenjem i organiziranjem novih profesionalnih postrojbi osobito u jeku dva posljednja rata protiv Osmanlija (Morejski rat: 1684.–1699. i Drugi morejski rat: 1714.–1718.). Ulažući svoje organizacijske, a nerijetko, u početnim stadijima novačenja postrojbi, i financijske potencijale, pripadnici dalmatinskih i bokeljskih viših slojeva nastojali su izvući materijalnu korist (u pravilu u vidu časničkih plaća i državnih novčanih „poticaja“ za organiziranje postrojbe), ali i unaprijediti ili

1 Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom broj 3675.

2 Za pregled vojnih operacija i općih prilika u Dalmaciji i Boki u 17. i 18. stoljeću vidi detaljnije u: Stanojević, 1962a; Stanojević, 1962b; Stanojević, 1970; Mayhew, 2008; Madunić, 2012; Vrandečić, 2013.

3 Općenito o pojavi vojnog poduzetništva u Europi vidi detaljnije u: Kiernan, 1957; Redlich, 1965; Thompson, 1976; McNeill, 1982, 63–116; Thomson, 1994; Parrott, 2001; Parker, 2003; Parrott, 2012; Fynn-Paul, 2014. Ovdje je potrebno napomenuti da je Marko Šunjić pojavu vojnog-poduzetništva na istočnojadranskoj obali uočio (uz ponešto stariju terminologiju, pa tako u radu nema ni spomenute sintagme) daleko prije ostalih (Šunjić, 1962). Noviji radovi o toj problematici su: Markulin, 2014, te uz dosta proširenu argumentaciju: Markulin, 2015, 89–150.

učvrstiti svoj društveni status u mletačkom pomorskom imperiju. S vremenom su te aktivnosti postale svojevrsni obiteljski posao koji se prenosio s generacije na generaciju i podrazumijevao široku patronatsko-klijentsku mrežu. Primjerice, to je bio slučaj s obiteljima Benja, Buća, Burović, Corponese, Crnica, Detriko, Divnić, Fanfonja, Ginni, Kruta, Marinović, Marković, Mitrović, Nassi, Posedarski, Progina, Radnić, Radoš, Smiljanić, Visković ... Karijera nekih pripadnika tih obitelji bila je okrunjena visokim časničkim činovima mletačke vojske.⁴ Pored nekoliko desetina pukovnika u 18. stoljeću svojim su se činovima među dalmatinskim i bokeljskim vojničkim elitama izdvajali Ivan Marinović, Ivan Antun Bolica, Jerolim Buća, Karlo i Šimun Benja, Nicolò Rizzo (Rizzi), Antun Medin, Petar Corponese, Ivan Isij (svi s činom bojnika vojske – *sargente maggiore di battaglia*).⁵ Prvi je od vojničkih elita mletačkog istočnojadranskog posjeda dosegnuo najviši (generalski) čin Šimun Fanfonja, zadarski plemić koji je u generala promaknut 1706. godine. Sudeći prema dosadašnjim istraživanjima generali mletačke vojske u 18. stoljeću bili su i Marko Antun Bubić, Franjo Buća, Lujo Detriko, Ivan Antun Kumbat i Antun Stratiko (Sabalich, 1908; Peričić, 2000, 196–206; Čoralić & Katušić, 2010a; Čoralić & Katušić, 2015).

Benedikt Paskvali (Benedetto Pasquali), kotorski plemić, također je sedamdesetih godina 18. stoljeća nakon višedesetljetne vojničke karijere postao general mletačke vojske. On je središnja tema ovoga rada koji čine dva dijela. U prvom će se dijelu na temelju službenih spisa mletačke vojne administracije (koji se danas čuvaju u Državnom arhivu u Zadru) pokušati rekonstruirati njegovo vojničko napredovanje. No, što je po sudu autora ovih redaka jednako važno, praćenje putanje Paskvalijeve uspješne vojničke karijere omogućava (doduše, ne posve cjelovit) uvid u nekoliko značajnih promjena koje su oko sredine 18. stoljeća zahvatile mletačku vojnu organizaciju u Dalmaciji i Boki.

U drugome će se dijelu rada, raščlanjujući arhivsko gradivo iz Archivio di Stato di Venezia (fond državne magistrature za novačenje vojnika pod nazivom *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*), ukazati na sastav vojnoga ljudstva pukovnije (*reggimento*), odnosno satnije (*compagnia*) kojom je Paskvali osobno zapovijedao dugi niz godina.⁶ Raščlamba sastava vojničkoga kadra u rečenim postrojbama pruža nam nova saznanja o društvenoj, zavičajnoj, ali i etničkoj strukturi vojnoga ljudstva djelatnog u Dalmaciji, ali i na širem području mletačkih prekojadranskih stečevina te na mletačkoj terrafermi. Naposljetku, ovo istraživanje i njegova znanstvena obrada imaju za cilj ukazati na važnost određenog tipa serijalnih izvora za vojnu (ali i društvenu) povijest istočnojadranske obale u kasnoj etapi ranoga novovjekovlja.

4 O nekim mletačkim visokim časnicima podrijetlom iz Dalmacije i Boke vidi detaljnije (donosimo samo novije radove) u: Čoralić, 2006; Čoralić & Balić Nižić, 2006; Čoralić & Katušić, 2009; Čoralić & Katušić, 2010a; Čoralić & Katušić, 2010b; Čoralić, 2011; Čoralić, 2012a; Čoralić, 2012b; Čoralić & Katušić, 2012a; Čoralić & Katušić, 2012b; Čoralić, 2014; Čoralić & Katušić, 2015.

5 Riječ je o danas nepostojećem činu između pukovnika i generala. O nomenklaturi činova mletačke vojske, njihovoj hijerarhiji, ali i problemu njihovog prevođenja na suvremeni hrvatski jezik vidi u: Markulin, 2015, 54–80.

6 Osnovne podatke o fondu *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* vidi u: Da Mosto, 1937, 210.

OBITELJ PASKVALI I NJEZINI ZASLUŽNICI U POVIJESTI BOKE KOTORSKE I DALMACIJE

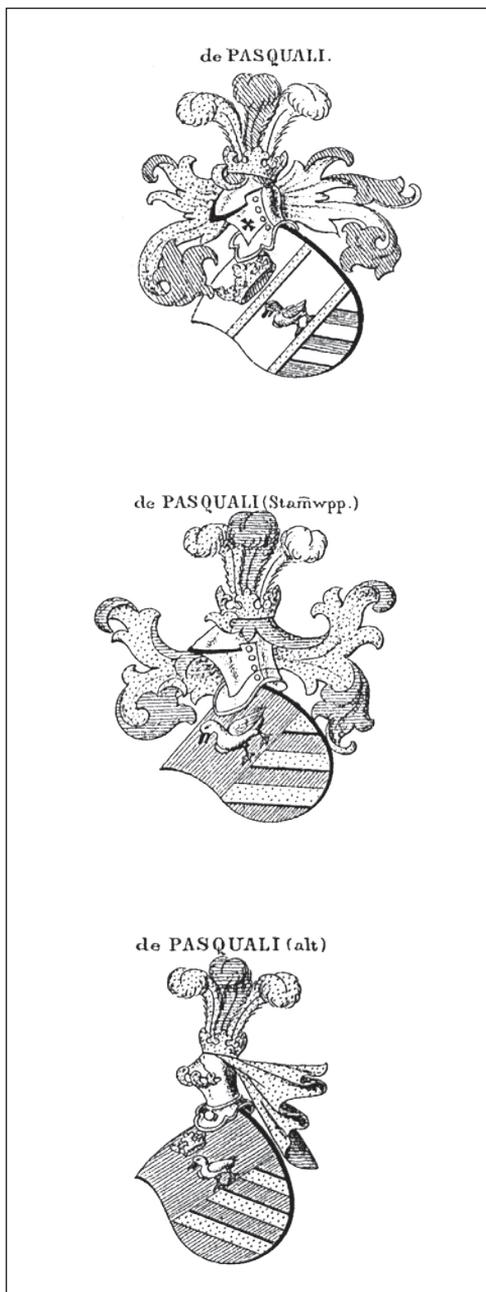
Benedikt Paskvali odvjetao je ugledne kotorske plemićke obitelji čiji su se pripadnici, kako to kazuju spisi mletačke administracije u Dalmaciji i Boki, odavno isticali vjernom službom Republici obnašajući podjednako civilne i vojne dužnosti.⁷

U plemićkome vijeću rodnoga grada članovi su obitelji Paskvali (Pasquali, Pascali, Paskalić, Paskvalić) prisutni od srednjega vijeka, nerijetko obnašajući vodeća mjesta u gradskoj upravi. Iz obitelji potječu brojni kotorski svećenici i redovnici. Primjerice, svećenik Marin iz 14. stoljeća, svećenik Nikola Tripunov iz 15. stoljeća, dominikanac Anđelo iz 16. stoljeća te misionari Ivan i Pavao iz 17. stoljeća, Antun, svećenik i predavač u kotorskoj gimnaziji u 18. stoljeću, opati (komendatori) glasovite opatije svetoga Jurja pred Perastom – Pompej, Frano i Vicko iz 16. stoljeća – kao i zapaženi humanistički pisci Frano Paskvali i njegov sin Ljudevit iz 16. stoljeća.⁸ Nadalje, u 17. i 18. stoljeću spominju se Antun Paskvali koji je bio prevoditelj slavenskih jezika u Kotoru, Bernard Paskvali legat samostana svetoga Pavla u Kotoru, a Marko Paskvali državni fiskalni savjetnik (*avvocato fiscale*) (DAZD, GPDA, kut. 65, 413; kut. 77, 207; kut. 103, 123; kut. 106, 278). Početkom osamdesetih godina 18. stoljeća preminuo je Benediktov brat Nikola Paskvali koji je bio fiskalni savjetnik (*avvocato fiscale*), a mletačke vlasti su tada na njegovo mjesto u veljači 1782. godine postavili Nikolinog sina Tripuna (DAZD, GPDA, kut. 194, 51).

Podjednako je stara njihova služba u mletačkoj vojsci. Još 1327. godine Paskval Martolov je bio zapovjednik kotorske ratne galije, a u 17. stoljeću zapaženi su Jakov Paskvali (guvernadur kotorskoga okružja) i njegov sin Nikola – kavaljer (*cavaliere*) svetoga Marka (imenovan 1634. godine). Pored članova uže obitelji Benedikta Paskvalija o kojima će biti riječi u nastavku izlaganja, respektabilnu je vojničku karijeru u redovima mletačke vojske ostvarilo nekoliko pripadnika ove kotorske obitelji. U vrijeme Morejskog rata istakao se Ludovik Paskvali, jedan od ljudi u razgranatoj patronatsko-klijentskoj mreži pukovnika Šimuna Fanfonje, najmoćnijeg vojnog poduzetnika na istočnojadranskoj obali toga razdoblja. Ludovik je za Fanfonjinu drugu pješačku pukovnicu 1693. godine

7 *Tra le Famiglie Nobili di quel Consiglio che si distinguono nelle memorie de secoli passati, e presenti si convennera anco quella di Benetto Pasquali ...* (DAZD, GPDA, kut. 106, 107–107v). ... *la Famiglia Nobile Pasquali Pima, i di cui auttori, non menche li discendenti sia in Guerra, che in Pace a fronte de nemichi o negli impieghi Cittadini ... segnalavano la propria fede per il nome Pubblico ...; Una delle antiche nobili di Cattaro la famiglia Pasquali, si è ne tempi andati, e presenti distinta in fede verso il pubblico nome, et ha dati al pubblico servizio soggetti, che nell'occasioni di Guerra, e di Pace si fecero conoscer valorosi ...* (DAZD, GPDA, kut. 127, 65v–66, 178–178v). ... *Pasquali Pima ... Famiglia Nobile di Cattaro, da cui sortirono in tutti tempi soggetti eccellenti nelle Lettere, e nell'armi ...* (DAZD, GPDA, kut. 194, 51).

8 Podrobnije o odvjeticima obitelji Paskvali do 18. stoljeća vidi u: Ljubić, 1856, 238–240; Heyer von Rosenfeld, 1873, 17, 69, 123; Radonić, 1950, 38–39, 180, 183–185, 297–298, 300, 337–339, 343; Martinović, 1964, 60–62; Ghezzi, 1992, 37, 45, 47, 79, 100, 106, 133; Banac, Novak & Sbutega, 1993, 13–22; Butorac, 1999a, 46, 65–66, 105; Butorac, 1999b; Butorac, 1999c; Čoralić, 2001, 102–103, 123–131, 144–145; Krasić, 2003, 345, 348–353; Milošević, 2003; Stjepčević, 2003, 66; Kovijanić & Stjepčević, 2003, 39–40, 49–50, 61–62, 74, 83, 204, 226–227; Martinović, 2005, 141–142; Franić Tomić & Novak, 2015, 148–156.

Sl. 1: Grbovi obitelji Paskvali (Heyer von Rosenfeld, 1873, tabla 12).

unovačio dvije satnije i trebao je biti postavljen za njezinog bojnika (*sargente maggiore*). (DAZD, GPDA, kut. 60, 155–155v, 204–205). Godine 1713. postavljen je za guvernadura vrličke utvrde, a 1720. postao je vojnik šibenske utvrde s ugovorom o službi na pet godina (DAZD, GPDA, kut. 77, 273v; kut. 90, 168). Franjo Paskvali je 1727. godine postavljen za guvernadura Risna (DAZD, GPDA, kut. 97, 88).

Sredinom Morejskoga rata jedan od vojnih poduzetnika koji je s mletačkim vlastima uspio ugovoriti novačenje pješačke pukovnije (doduše, riječ je o novačenju dvjesto pedeset vojnika dok je uobičajena pukovnija *Oltramarina* u to vrijeme nominalno imala pet stotina ljudi) bio je Josip Paskvali koji je već zapovijedao jednom pješačkom satnijom. Sudeći prema mletačkim izvještajima, Josip je loše organizirao posao, te u ugovorenom roku nije uspio izvršiti svoju obavezu. Umjesto toga unovačio je tek jednu satniju. Na čelo svojih postrojbi potom je kao kapetane postavio svoje sinove Tripuna i maloljetnog Jakova, umjesto kojeg je postrojbom stvarno zapovijedao guvernadur kojeg je Josip uzdržavao o vlastitom trošku (DAZD, GPDA, kut. 60, 74, 82–82v, 139–140). No, nevolje za ove časnike nisu prestale. U rujnu 1694. godine, točno godinu dana nakon što su maloljetnog Jakova potvrdile za kapetana satnije *Oltramarina*, mletačke su ga vlasti, želeći poboljšati djelotvornost vojske i prekinuti praksu kojom su postrojbama zapovijedali maloljetni i neiskusni časnici, uklonile sa zapovjedničkog položaja i na njega postavile dotadašnjeg guvernadura Biaggija Ottonea koji je postrojbu vodio umjesto dječaka kapetana i kojeg je dječakov otac Josip bio uzdržavao o vlastitome trošku (DAZD, GPDA, kut. 60, 239). Godine 1708. Tripun je još imao dugovanje prema kotorskoj blagajni na račun iznosa (*donativo*) koji su mletačke vlasti koncem 1692. godine dodijelile njegovom ocu za novačenje i opremanje njegove i satnije brata mu Jakova (DAZD, GPDA, kut. 70, 183v–184).

VOJNA KARIJERA BENEDIKTA PASKVALIJA

Benedikt Paskvali, središnja figura ovoga rada, rođen je 1704. godine u Kotoru te je u tamošnjoj katedrali svetoga Tripuna kršten u kolovozu iste godine. Sin je Josipa i Anđelike Paskvali, a kao kum na krštenju bio je zabilježen ugledni kotorski plemić Nikola Bizanti.⁹ Njegova je vojnička karijera započela 1716. godine u jeku Drugoga morejskog rata između Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva, kada je kao dječak (*in età appena adulta a coprir l'Armi*) s činom zastavnika (*alfiere*) uvršten u pješačku satniju brata (*di lui fratello*) Jakova. Potonji je, naime, od 1711. godine obnašao dužnost kapetana kotorskoga okružja (*Contado*) podređenu tamošnjem nadintendantu, a tu su funkciju početkom 18. stoljeća obnašali pripadnici moćne kotorske plemićke i vojničke obitelji Buća (*Bucchia*).¹⁰ Izbijanjem novoga rata između Serenissime i Osmanlija vojnik vojske (*sargente maggiore di battaglia*) Jerolim Buća sklopio je s mletačkim vlastima

9 BAK, Matične knjige katedrale sv. Tripuna; Matične knjige krštenih III (1703.–1722.). Podatke nam je ljubazno ustupila dr. sc. Maja Katušić, na čemu joj zahvaljujemo.

10 U ovom se spisu njegovo prezime navodi kao Paskvali Pima (DAZD, GPDA, kut. 74, 405v). O spajanju obitelji Paskvali i Pima vidi u: Katušić, 2013, 58–60.

ugovor o novačenju pješačke pukovnije, te je tražio da za njezinog pukovnika bude postavljen njegov sin Stjepan (DAZD, GPDA, kut. 81, 225v–226; 267v–268; 350v). Kao jedan od klijenata u njegovoj poslovnoj mreži Jakov Paskvali je unovačio jednu satniju za pukovniju u ustrojavanju. Zato ga je Jerolim predložio za njezinog bojnika (treći čin po hijerarhiji unutar pukovnije), što su mletačke vlasti i potvrdile u veljači 1716. godine (DAZD, GPDA, kut. 81, 203v–204).

Bučina je pukovnija, a s njom i novoizabrani bojnik Jakov i njegov maloljetni brat Benedikt, nakon ustrojavanja poslana na levantinsko bojište (Grčka s otocima, Jonsko i Egejsko more) gdje su mletačke snage od izbijanja rata trpile teške poraze. Nakon sklapanja mira (1718. godine) Bučina je pukovnija raspuštena, a Jakov je uvršten među pričuvne časnike (*riformati*). Kao što je to inače bio slučaj *Oltramarini* su se borili kao posade ratnih brodova, ali i u kopnenim bitkama.¹¹ Tako je mladi Benedikt sudjelovao u pomorskoj bitci kod Paganije, u desantnoj operaciji mletačke vojske na Kreti, te u opsadama utvrda Prevese i Venizze (DAZD, GPDA, kut. 97, 305v–306; kut. 106, 107–107v; kut. 147, 234v–235). Godine 1745. Jakov je ponovno postavljen za kapetana kotorskoga okružja nakon što su preminuli Franjo Hijacint Paskvali i Bernardo Drago koji su tu službu bili obnašali u međuvremenu. Poslije dvije godine na tu je funkciju postavljen Antun Paskvali, pa je izgledno pretpostaviti kako je Jakov u međuvremenu preminuo (DAZD, GPDA, kut. 127, 67v–68).

Iako se to ne može sa sigurnošću utvrditi, vrlo je izgledno pretpostaviti kako je Benediktov brat bojnik *Oltramarina* i kapetan kotorskog kontada Jakov Paskvali isti onaj maloljetni Jakov za kojeg je otac Josip davne 1693. bio unovačio jednu pješačku satniju i kojeg su mletačke vlasti potvrdile za kapetana, da bi ga nakon godinu dana uklonile s njezinog zapovjedništva, odnosno da je vojni poduzetnik iz Morejskoga rata Josip Paskvali Benediktov otac. Spis koji gotovo da ne ostavlja mjesta sumnji u ovu pretpostavku je onaj kojim je generalni providur Dalmacije i Albanije Vincenzo Vendramin u travnju 1711. godine Jakova Paskvalija postavio za kapetana kotorskoga okružja. U spisu je providur izrijekom napisao kako se Jakovljevi otac za prošlog rata angažirao novačeći za državu velik broj postrojbi *Oltramarina* te kako je Jakov u još dječjačkoj dobi bio postavljen za kapetana jedne satnije koju je njegov otac unovačio.¹²

Bez obzira na to je li Josip Paskvali, kotorski vojni poduzetnik koji je u vrijeme Morejskog rata s mletačkim vlastima ugovorio novačenje pukovnije *Oltramarina*, Benediktov otac ili ne, započinjanje vojne karijere u dječjačkoj dobi, kao što je to bio slučaj s Benediktom, za vojničke elite mletačkog istočnojadranskog posjeda bila je posve uobičajena praksa. Desetine su dječaka njihovi očevi, stričevi ili starija braća u razdoblju od 1684. do 1718. godine postavljali za zapovjednike (*capitano*) prekomorskih satnija mletačke vojske. Kako bi postrojba ostala funkcionalna morali su, međutim, o vlastitom

11 O borbenoj taktici i opremi prekomorskih pješačkih postrojbi vidi detaljnije u: Markulin, 2015, 223–243.

12 ... suo Genitore nell' amasso di molte Compagnie d' Oltramarini con dispendio non lieve della sua Casa all' ora quando nel tempo della passata Guerra correvano urgenti premure per la raccolta di Genti in aumento delle pubbliche Forze. Creato lui in quel tempo in età tenera Capitano d' una delle stesse Compagnie ... (DAZD, GPDA, kut. 74, 405v).

trošku uzdržavati guvernadura (*governatore*) koji bi njome stvarno zapovijedao. Kao što smo vidjeli, takav je bio put Benediktovog starijeg brata Jakova. Zapravo, baš se kroz ove prakse najjasnije ocrtao udio privatničke inicijative u mletačkoj vojnoj organizaciji. Naime, zato što su u njihovo novačenje, organizaciju i održavanje ulagali vlastita materijalna sredstva i organizacijske sposobnosti, vojne postrojbe su smatrane (polu)privatnim vlasništvom. Jedna od glavnih povlastica koju su poduzetnici koji su s državom ugovorili novačenje postrojbe imali bila je da sami imenuju časnički kadar postrojbe. To je bila i jedna od glavnih odredbi (*capitulazioni*) ugovora o novačenju. Postupci kao što je bio onaj kojim su mletačke vlasti maloljetnom Jakovu Paskvaliju oduzeli zapovjedništvo nad satnijom i koji svjedoče o pokušajima središnje vlasti da učvrsti svoju kontrolu nad vojnim postrojbama bili su rijetkost i možemo ih smatrati izuzecima. Među nekoliko stotina ugovora o novačenju prekomorskih postrojbi koje su u razdoblju od 1684. do 1718. godine s lokalnim vojnim poduzetnicima sklopile mletačke vlasti ne postoji nijedan primjer da je nekom od poduzetnika odbijeno imenovanje časnika koje je predložio. Uostalom, takva je praksa u to vrijeme bila raširena u svim europskim vojskama.¹³

Više od trideset godina trajala je neprekinuta potreba Presvjetle Republike za vojnicima. Naime, između dva rata protiv Osmanskoga Carstva morala je održavati ratni ustroj svoje vojne organizacije jer su se njezini talijanski posjedi našli ugroženi djelovanjem vojski sukobljenih europskih sila (sjeverna Italija stoljećima je bila „omiljena“ ratna pozornica) u Ratu za španjolsku baštinu (1701.–1714.) u kojemu je Venecija proglasila naoružanu neutralnost. Nakon sklapanja Požarevačkoga mira 1718. godine Republika je mogla početi raspuštati svoje skupe profesionalne postrojbe i vojsku svesti na mirnodopski ustroj.¹⁴ U godinama koje su uslijedile mletačkoj se središnjoj administraciji pružila prilika da učvrsti kontrolu nad vlastitim vojnim snagama, a prva prepreka koja je tomu stajala na putu bila su vlasnička prava nad postrojbama ljudi koji su ih kroz ugovore s državom novačili, opremali i organizirali. Kroz 18. stoljeće takva se nastojanja mogu uočiti u brojnim europskim državama, ali je državno-privatno partnerstvo u europskim vojnim snagama nastavilo egzistirati, kako je to nedavno pokazao britanski povjesničar David Parrott, puno snažnije i dulje nego li se to često smatralo, pa čuveni weberovski koncept državne monopolizacije nasilja u europskoj ranomodernoj prošlosti i nije bio tako jednoobrazan proces (Duffy, 2005, 45–55; Parrott, 2012, 260–306).

Vojna karijera Benedikta Paskvalija nakon 1718. godine prilično jasno odražava neke od promjena u mletačkoj vojnoj organizaciji, a poglavito one koje su s jedne strane polazile za time da se udio privatne inicijative u njoj ograniči, a s druge da se časnički

13 O tomu vrlo opširno u vremenskom rasponu od 15. do 18. stoljeća i s brojnim razlikama koje su u pogledu shvaćanja i priznavanja privatnog vlasništva nad vojnim postrojbama postojale među europskim zemljama vidi u: Parrott, 2012. O vojnom poduzetništvu i privatnom udjelu u vlasništvu nad profesionalnim postrojbama, pogotovo o tomu kako su europski suvereni od sredine 18. stoljeća pokušavali napustiti sustav privatnog vlasništva nad vojnim postrojbama svojih vojski vidi u: Black, 1994, 89, 130, 155; Tallett, 1992, 72, 80, 114, 175, 203–204. O privatnom vlasništvu vojnih postrojbi u 18. stoljeću vidi u: Duffy, 2005, 52–54. Za mletačke profesionalne postrojbe u razdoblju od 1684. do 1718. godine vidi u: Markulin, 2015, 89–109.

14 O smanjivanju vojske i razmjerno tomu državnih troškova neposredno nakon Požarevačkog mira vidi u: Markulin, 2015, 258–263, 268–269.

kadar profesionalizira.¹⁵ Nakon sklapanja mirovnog sporazuma pukovnija Stjepana Buće zajedno je s još desetinama postrojbi mletačke vojske raspuštena. Ipak, mletački su časnici čije su postrojbe bile raspuštane, poglavito ako se radilo o zaslužnima i istaknutima, uvrštavani među pričuvne (*offtiali riformati*). Nastavljali su primati smanjenu plaću, a u slučaju da u nekoj od stalnih postrojbi (koje nisu raspuštane) bude upražnjeno neko časničko mjesto (dakako, njihovog ili nižeg čina) mogli su za njega konkurirati. Benedikt, pričuvni zastavnik, odlučio je nastaviti službu kao običan vojnik na mletačkoj flotili koja je nadzirala Jadransko more (*Squadra del Golfo*) istaknuvši se u nekoliko navrata u borbi protiv pirata (posebice se spominje Rais Beg). Strpljenje je urodilo plodom i 1726. godine Benedikt je ponovno postao (*rimpiazzamento*) aktivan zastavnik u satniji kapetana Stjepana Piljevića (*Pigliovich*) (DAZD, GPDA, kut. 97, 305v–306; kut. 106, 507). Nakon tri godine ukazala se nova prilika za napredovanje u službi te je, zahvaljujući zaslugama (*merito*) i godinama službe (*servizio passato*), postavljen za dokapetana (*capitano tenente*) u pukovniji pukovnika Šimuna Cergne. Dokapetan se birao među najzaslužnijim i najstarijim (po godinama službe) zastavnicima i narednicima (*sargente*) pukovnije i zapovijedao je pukovnikovom vlastitom satnijom (*compagnia colonnella*) (DAZD, GPDA, kut. 97, 305v–306).¹⁶ Na tom se položaju Benedikt prema pisanju svojih nadređenih također istaknuo revnošću i sposobnošću. Tako se posebice ističu njegove zasluge prilikom izbijanja epidemije u Osmanskom Carstvu kada je nadzirao granicu u Dalmaciji (zbog čega ga je posebno pohvalio providur zdravstva Contarini), potom pričuvanju važne utvrde Imotski, te opet prilikom epidemije u mjestu Studenci (DAZD, GPDA, kut. 106, 107–107v).

Godine 1733. pukovnik Šimun Cergna je preminuo ostavivši državi na raspolaganje (*a pubblica dispositione*) vlastitu satniju *Oltramarina*. Budući da je njome u Cergnino ime kao njezin dokapetan bio zapovijedao Benedikt, promaknut je u kapetana te je, nakon osamnaest godina vojne službe, dobio vlastitu satniju (DAZD, GPDA, kut. 106, 107–107v). Čin kapetana donosio je Paskvaliju mjesečnu plaću od četrnaest dukata, a sada je iz vlastite satnije mogao izvlačiti i dodatnu korist uspješnim „menadžmentom“.¹⁷ No, ovo nije bila jedina promjena u ovoj mletačkoj prekomorskoj pješачkoj pukovniji. Uslijed Cergnine smrti za njezinog je pukovnika postavljen pričuvni pukovnik Josip Antun Fanfonja, a njegova vojna karijera zorno oslikava prakse koje su postojale u vremenima kada je privatna inicijativa bila mnogo zastupljenija u mletačkoj vojnoj organizaciji i koje su mletačke vlasti sada nastojale ograničiti. Naime, Josip Antun bio

15 Takvi su se procesi, dakako, mogli uočiti i u drugim europskim državama 18. stoljeća. Tako J. Black navodeći važne reformske inicijative europskih suverena piše: „Ove su promjene bile povezane s trendom (uočljivim) na duge staze u kojem su vojske postajale manje vlasničke (*less proprietary*), a više profesionalizirane. Sustav vojnog poduzetništva, privatnog vlasništva pukovnija koji je opterećivao djelotvornost vojske i ograničavao izgled za promaknuće sposobnih časnika postepeno je razmonitran.“ (prev. a.) (Black, 1994, 130).

16 Satnije *Oltramarina* u pravilu nisu imale poručnika (*tenente*), pa stoga ni dokapetan nije bio biran među njima. O tome i o pojmu *tenente* u mletačkoj vojnoj terminologiji vidi u: Markulin, 2015, 61, 73.

17 Za plaću kapetana 1733. godine vidi u: DAZD, GPDA, kut. 106., 97. O problematici koristi od ustroja postrojbe vidi detaljnije u: Parrott, 2012, 208–210.

je sin generala Šimuna Fanfonje, najuspješnijeg vojnog poduzetnika iz redova vojničkih elita mletačkih istočnojadranskih posjeda i prvoga među njima koji je promaknut u čin generala. Vjerojatno uslijed opterećenosti novim obavezama koje su mu donijela promaknuća u činove bojnika vojske i general-narednika (*sargente-generale*) Šimun je upravljanje pukovnijom povjerio bratu Antunu (koji je postavljen za pukovnika). Potonji je zbog zdravstvenih tegoba 1702. godine morao odustati od zapovjedništva, pa je Šimun, tvrdeći kako je unovačio i organizirao vlastitu pukovnicu, od mletačkih vlasti tražio da joj se za pukovnika postavi njegov maloljetni sin Josip Antun (DAZD, GPDA, kut. 64, 598–598v). Mletačke su vlasti odobrile zahtjev svoga generala koji je svoje vojno-poduzetničke aktivnosti nastavio i u poznoj dobi. Godine 1704. unovačio je konjaničku satniju (*Croati a cavallo*) i tražio da joj se na čelo kao kapetan postavi njegov najmlađi sin Krsto koji je također bio maloljetan i umjesto kojega je Šimun bio spreman o vlastitom trošku uzdržavati guvernadura koji će zapovijedati postrojbom. Vlasti su odobrile i ovaj Šimunov zahtjev (DAZD, GPDA, kut. 68, 136). Spis iz 1733. godine kojim je Josip Antun Fanfonja imenovan novim pukovnikom pukovnije kojom je dotad zapovijedao Šimun Cergna otkriva nekoliko postupaka kojima su mletačke vlasti nastojale raskinuti sa starim praksama. U spisu stoji kako su vlasti nakon Cergnine smrti odaslale cirkularni poziv, te kako je Fanfonja izabran na temelju vremena provedenog u službi (*anzianità*) i zasluga. Izrijekom se navodi da je sudjelovao u bitkama u dolini Neretve, napadu na Bar, opsadi Ulcinja, te u nizu pomorskih okršaja na Jadranu, gdje je nakon mira i raspuštanja pukovnije neko vrijeme nastavio služiti na brodovima jadranske flotile.¹⁸ Piše, nadalje, kako je komisija proučila kvalitete svakog kandidata, kako je Josip Antun izabran kao najbolji, te kako je na taj način državnoj blagajni osigurana ušteda za plaću jednog pukovnika koju je on ionako čitavo vrijeme bio primao. Naposljetku, na margini spisa stoji kako se u roku od više od godine dana nije pojavio niti jedan časnik koji bi osporio Fanfonjin izbor, te kako je stoga on postao važeći.¹⁹

Da su se te, 1733. godine u spisima mletačke vojne administracije mogli posve jasno uočiti obrasci postupaka koji su nastojali učvrstiti državnu kontrolu nad vojnim postrojbama i istisnuti udio privatne inicijative u vlasništvu nad njima svjedoči još nekoliko odluka. U travnju je te godine Pietru Sograffiju generalni providur izdao patent kapetana pješačke satnije *Oltramarina* koju je nedavno unovačio. No, uvjeti pod kojima je Sograffi s mletačkim vlastima bio ugovorio novačenje donekle su se razlikovali od uobičajenih. Druga odredba ugovora propisivala je, naime, kako niže časnike (kaplare, narednike i zastavnike) Sograffi treba izabrati među reformiranim časnicima (koji su već služili u mletačkim postrojbama), te kako će onda na uobičajen način magistrat *Savio (di Terra*

18 *Scortato perciò dalli titoli della propria anzianità, merito, e Servizio, ed invitato da' nostri circolarni Proclami, s'è presentato alla concorrenza per ottenere il Reggimento vacante de Nazionali ...* (DAZD, GPDA, kut. 106, 22v–23).

19 *Non essendo comparso nel fratempo d'un anno e più alcun offitiale al magistrato al militar per opponer l'elatione seguita di colonello Conte Giuseppe Antonio Fanfogna colonnello riformato alla testa del Regimento colonello Simon Cergna mancato di vita, resta l'elitione medesima da questo Consiglio approvata per la sua esecuzione.* (DAZD, GPDA, kut. 106, 22v–23).

Ferma) alla Scrittura potvrditi njegov izbor.²⁰ U prosincu 1733. godine Senat je objavio proglas kojim je pozvao vojne poduzetnike da unovače dvije tisuće i petsto ljudi (vjerojatno uslijed rata za Poljsku baštinu: 1733.–1735.) koji će služiti kao *Oltramarini* ili *Croati a cavallo*. Proglas je uobičajeno objavljen i razglašen u svim naseljima Dalmacije i Boke. No, u njemu je sadržano nekoliko, za minula razdoblja, posve neuobičajenih formulacija. Prvo, proglasom su (najprije) pozvani svi pričuvni časnici da prihvate punude za novačenje.²¹ Nadalje, u spisu stoji kako je neophodno da satnije koje će se utemeljiti budu pokrivenne pričuvnim časnicima, a tek ne bude li ovih da se izaberu najsposobniji ljudi. Potom je opet ponovljeno kako će se prilikom odabira kapetana i nižih časnika davati prednost onima koji su već služili u regularnim postrojbama, te da će prednost pri dobivanju nižih činova imati čak i bivši vojnici.²² No, prilike su na terenu tražile fleksibilnost, pa je dukala od 23. XII. iste godine kojom je potvrđen ugovor o novačenju pukovnije od šest stotina *Oltramarina* što su ga s državom sklopili kapetani Dupilla i Novaković sadržavala odredbu prema kojoj će više i niže časnike samo taj prvi put (*per questa prima volta*) izabrati njih dvojica koji će, ispune li obavezu, biti postavljeni za pukovnika i dopukovnika (DAZD, GPDA, kut. 106, 123v–124).

Godine 1738. Benedikt Paskvali je napredovao te je iz čina kapetana unaprijeđen u čin bojnika pukovnije. Kao bojnik pukovnije *Oltramarina*, uz korist koju je postizao uspješnim upravljanjem vlastite stanije, mogao je računati na mjesečnu plaću od dvadeset i pet dukata.²³ U godinama koje su uslijedile osobito se istakao sprječavajući sa svojim postrojbama širenje epidemija u Dalmaciji (N. N., *Gazzetta di Zara*, no. 96, 1. XII. 1845, 257–257v; no. 97, 4. XII. 1845, 260–260v; DAZD, GPDA, kut. 147, 234v–235). U službi je potom, kako se navodi u njegovom pukovničkom patentu, napredovao „regularnom procedurom“ (*con regolare trafilla*) do čina dopukovnika, drugog čovjeka pukovnije *Oltramarina*. Postrojbom je zapovijedao pukovnik Duoda Cergna (u ovom spisu stoji Sergna), očito u bliskoj rodbinskoj vezi (vjerojatno sin) s pretpošlim zapovjednikom postrojbe Šimunom Cergnom, a to vrlo zorno svjedoči o tomu kako je podrijetlo još uvijek igralo odlučujuću ulogu pri napredovanju u vojsci unatoč pokušajima središnjih vlasti da to postanu profesionalni kriteriji. Cergna je preminuo 1759. godine, a Benedikt Paskvali, aktualni dopukovnik, je zbog svoje dugogodišnje i zapažene službe (*anzianità, e degno servizio*) u kolovozu izabran za pukovnika (DAZD, GPDA, kut. 147, 234v–235). Plaća pukovnika *Oltramarina* iznosila je četrdeset dukata mjesečno, a iako je sada bio na čelu postrojbe koja se nominalno

20 Riječ je o instituciji koja je, prema nekim autorima, imala funkcije ministarstva rata i čija je važnost (a izgledno je pretpostaviti kako je služila kao glavna poluga jačanja državne kontrole nad vojskom) osjetno jačala kroz 18. stoljeće. Opširnije vidi u: Barbarich, 1910, 17–29. Za Sograffijevo novačenje vidi u: DAZD, GPDA, kut. 106, 7v–8, 28v–29.

21 *Decreto però sia Proclamache invita li offitiali Riformati alla concorenza delle nuove Leve.* (DAZD, GPDA, kut. 106, 97).

22 *Necessario che le Compagnie da instituirsi siano coperte da Ufficiali Riformati ... per trascigliere Capitani, Subalterni, e bassi Ufficiali dando la precedenza a quelli che havessero servito nelle Truppe regulate, habitando anche Soldati ... al conseguimento d'alcune delli due ultimi Posti ...* (DAZD, GPDA, kut. 106, 97).

23 Za plaću bojnika pukovnije vidi u: DAZD, GPDA, kut. 106, 97.

sastojala od deset satnija, pukovnik je zadržavao „upravljanje“ vlastitom satnijom (označavala se kao *compagnia colonnello*) iz koje je izvlačio korist i kojom je sada umjesto njega zapovijedao jedan dokapetan.²⁴

Makar se oni u Paskvalijevom pukovničkom patentu eksplicitno ne navode, može se prilično pouzdano utvrditi kako je njegovo napredovanje u činove dopukovnika i pukovnika usklađeno s novim, formaliziranim propisima o napredovanju u mletačkoj vojsci. U rekonstrukciji tih postupaka od pomoći je pukovnički patent Ivana Makedonije iz veljače 1759. godine. U njemu se navodi kako je za pukovnika postavljen nakon promaknuća dotadašnjeg pukovnika Petra Antičevića u brigadira u skladu s propisanim normama „važecog Zakona o promaknućima“ te kako je Makedonija, čija je vojna karijera započela 1709. godine (nekoliko godina prije Paskvalija), promaknut kao po godinama službe najdugovječniji među dopukovnicima *Oltramarina*.²⁵

„Važeći Zakon o promaknućima“ koji se u Makedonijinom patentu izravno navodi, a u Paskvalijevom jasno nazire kao osnova promaknuća dvojice časnika donesen je u lipnju 1740. godine. Izradio ga je, pod izvornim imenom *Legge di Ottazione* uz pomoć niza mletačkih aktualnih i bivših providura i magistrata, te na osnovu spisa maršala Matthiasa Von Schulemberga, vrhovnog vojnog zapovjednika, Michiel Morosini aktualni *Savio di Terra Ferma alla Scrittura*, a potvrdio, dakako, Senat. Njime su se trebale „spriječiti dosadašnje zloupotrebe“ (*di togliere gli abusi sin hora corsi*) i za osnovu promaknuća utemeljiti tri kriterija (*tre fondamentali prerogative*) – sposobnost (*abilità*), zasluge (*merito*) i godine službe (*anzianità*). Propisana su pravila za ispite (*esami*) i provjere (*prove*), te metode kojima će se vrednovati potvrde i patenti (*fedi, rimesse, e patenti*) svakog kandidata. Časnici čije su postrojbe raspuštene, a oni su postali pričuvni, upisani su u pukovnije vlastitih vojnih rodova i „nacija“ (mletačka je vojna administracija, pored rodova, svoje postrojbe razlikovala prema njihovom porijeklu, što je označavano kao *nazioni – Oltramantini, Italiani* i *Oltramontani*) i prilikom upražnjenosti nekog čina mogli su se za nj natjecati. Prilično su precizno propisani uvjeti koje mora zadovoljavati kandidat za svaki čin od kaplara (*caporale*) do pukovnika, a najstrože je zabranjena prodaja časničkih činova (*proibite le vendite de Gradi Militari*) – jasan dokaz da je ta pojava, kao i u ostalim europskim vojskama, bila raširena i u mletačkoj. Trebalo je, najzad, pri unapređenjima spriječiti proizvoljne štetne interpretacije (*togliere qualunque adito alle interpretazioni, ed arbitrii*) nečijih zasluga i sposobnosti.²⁶

24 Za plaću pukovnika *Oltramarina* u ovome razdoblju vidi u: DAZD, GPDA, kut. 106, 97. O tomu kako je satnija bila osnovna jedinica vojno poduzetničkih aktivnosti, poglavito u 18. stoljeću za Europu vidi u: Parrott, 2012, 208–210; a za mletačku vojsku u: Markulin, 2015, 154–165. O vlastitim (*propria compagnia*), odnosno pukovničkim satnijama (*compagnia colonello*) Benedikta Paskvalija vidi drugi dio ovog rada u kojemu se analiziraju postrojbe pod njegovim zapovjedništvom.

25 *A riempira questa vacanza, et a diriggere questo Reggimento fu dalla maturità degli Eccellentissimi Savij con la norma Statutaria della corrente Legge di Ottazione destinato e prescelto il più anziano tra li Tenenti Colonelli della Truppa medesima che è il Tenente Colonello Zuanne Macedonia.* (DAZD, GPDA, kut. 147, 227–227v). Ovdje još treba dodati kako se u istom spisu navodi da je Ivanov otac također bio pukovnik.

26 Danas se tiskani zakon *Legge di Ottazione* nalazi u arhivskom fondu obitelji Zanchi (DAZD, Zanchi, kut. 6, bez paginacije). Po svemu sudeći se izvorno nalazio u vlasništvu obitelji Lantana čemu u prilog govori i izvorni omot svežnja obiteljskih spisa naslovljen *Volume II* na kojem je napisan njegov sadržaj, gdje

Iako je ovaj zakon trebao konačno ukinuti jednu od najvažnijih privilegija proizašlih iz (polu)privatnog vlasništva nad postrojbama – onu prema kojoj su vlasnici postrojbi imenovali časnike, u praksi su se mogućnosti središnje vlasti pokazale puno ograničenijima. Naime, 1744. i 1745. godine država je ponovno (izgledno uslijed rata za Austrijsku baštinu: 1740.–1748.) željela povećati svoju vojsku te je ugovoreno novačenje desetak satnija *Oltramarina* (valja također primjetiti kako su sve trebale imati osamdeset vojnika umjesto dotad uobičajenih pedeset). Prva odredba (*capitulazione*) identičnih ugovora o novačenju omogućavala je nosiocima ugovora da sami izaberu časnički kadar postrojbe (koje će potom potvrditi *Savio alla Scrittura*). Štoviše, nekolicina je novačitelja (bojnik Luka Vučetić i kapetan Damjan Sudarević) tražila da se za zapovjednike satnija koje će unovačiti postave njihovi sinovi (Andrija i Mihovil), a jedan (Nikola Čelović) da kapetanom bude imenovan njegov nećak (Ilija). Svi su u roku izvršili svoje obaveze, a država je ispoštovala ugovore i za kapetane i časnike postavila ljude koje su oni predložili (DAZD, GPDA, kut. 127, 4–4v, 8–11v, 16v–17, 22–22v, 31v–42v, 50). Navadeni postupak jasno svjedoči o tomu koliko se država još uvijek, unatoč nastojanjima da preuzme kontrolu nad svojim vojnim postrojbama, poglavito prilikom podizanja novih postrojbi, morala oslanjati na materijalne resurse i organizacijske vještine privatne inicijative.

Ubrzo nakon promaknuća u pukovnika Benedikt je postavljen i za guvernadura Hercega Novoga. Na toj je službi trebao ostati tri godine. Budući da je njegova pukovnička plaća bila veća od one koju su dobijali guvernaduri utvrda, Paskvali ju je trebao zadržati, ali je uz nju mogao računati na dodatak (*benefizio*) od četiri *lanze spezzatte* kakav se uobičajeno bio dodijeljivao utvrdama važnosti drugog reda (*spetante alli governi di Seconda Classe*).²⁷ Godine 1772. Benedikt je unaprijeđen u prestižan čin bojnika vojske (*sargente maggiore di battaglia*) (N. N., *Gazzetta di Zara*, no. 97, 4. XII. 1845, 260–260v; Sabalich, 1908, 297; Peričić, 2000, 202). U mletačkoj je vojsci čin bojnika vojske bio iznad pukovnika i brigadira, a ispod generalskih činova. Sve do prvih godina 18. stoljeća kada je Šimun Fanfonja postao general, to je bio najviši čin dohvatljiv vojničkim elitama mletačkog istočnojadranskog posjeda. Prvi je 1671. godine u taj čin unaprijeđen Ivan Radoš, veteran Kandijskog rata. Od početka Morejskog rata barem je dvadesetak časnika iz Dalmacije i Boke postalo bojnicima vojske. Njihove su plaće varirale ovisno o zaslugama i dužnostima koje su im u određenom trenutku bile povjerene, ali su načelno iznosile od osam stotina do tisuću i dvjesto dukata na godinu.²⁸ Ubrzo je poslan na otok Zakintos u Jonskom moru gdje je desetak mjeseci zapovijedao

je naveden spomenuti zakon kojeg danas u tom omotu nema, već je iz nekog razloga premješten u fond obitelji Zanchi. Vidi u: DAZD, Lantana, kut. 6, sv. 106, izvorni omot je bez paginacije.

27 Za imenovanje Paskvalija guvernadurom Herceg Novoga vidi u: DAZD, GPDA, kut. 151, 1v. Za pojam *lanza spezzatta* kojim se od sredine 17. stoljeća označavala vrsta dodatka na plaću vidi u: Madunić, 2012, 170, 418.

28 Budući da su plaće svih časnika od kapetana do pukovnika bile jednake onima kao s početka 18. stoljeća, možemo prilično izgledno pretpostaviti kako su i plaće bojnika vojske i generala u ovo vrijeme bile otprilike jednake onima s početka stoljeća. O plaćama mletačkih generala na početku 18. stoljeća vidi u: Markulin, 2015, 65–68.

mletačkim snagama u delikatnoj diplomatskoj situaciji rata Rusije protiv Osmanskoga Carstva u kojem je ruska flota krstarila Sredozemljem (N. N., *Gazzetta di Zara*, no. 97, 4. XII. 1845, 260–260v; Peričić, 2000, 202).

Godine 1778. Benedikt Paskvali je postao mletački general s činom general-narednika (*sargente-generale*), a 1783. je promaknut u najviši generalski čin mletačke vojske, onaj general-poručnika (*tenente-generale*) (N. N., *Gazzetta di Zara*, no. 97, 4. XII. 1845, 260–260v).²⁹ Dok je, u pravilu, mletačko plemstvo popunjavalo različite providurske službe od kojih su neke podrazumijevale i vojne poslove, redovi ovih visokih profesionalnih vojnih zapovjednika u mletačkoj vojsci do konca Morejskoga rata najčešće su bili popunjavani strancima (Nijemcima, Francuzima, Talijanima rođenim izvan Venecije ...). U pravilu su generali bili podređeni visokim državnim službenicima – generalnim kapetanima, generalnim providurima, providurima konjanništva, providurima zdravstva – koji su se uvelike služili njihovim vojničkim znanjima i s njima brižljivo koordinirali svoje planove.

Nerijetko su ovi skupo plaćeni vojni profesionalci, prije nego bi ih angažirala Mletačka Republika, već bili izgradili zavidne zapovjedničke karijere u europskim ratovima promijenivši ponekad i nekoliko poslodavaca (kao što je to, primjerice, bio slučaj s generalom Claudijom San Polom u Morejskome ratu ili maršalom Matthiasom Von Schulebergom u Drugome morejskom ratu). Njihove plaće su varirale ovisno o prilikama i zaduženjima, ali bi se okvirno moglo procijeniti kako je plaća general-narednika iznosila oko tri tisuće dukata, a general-poručnika oko šest tisuća dukata na godinu. Od početka 18. stoljeća generali mletačke vojske postaju i istaknuti pripadnici vojničkih elita mletačkog istočnojadranskog posjeda.

Ovdje nam u boljem razumijevanju vojničke karijere Benedikta Paskvalija kroz koju se prilično jasno očitavaju promjene što su u mletačkoj vojnoj organizaciji nastupile kroz 18. stoljeće može pomoći usporedba s karijerom skoro dvije generacije starijeg mletačkog generala Šimuna Fanfonje. Nema sumnje kako je podrijetlo odigralo značajnu ulogu u njihovom usponu do najviših činova mletačke vojske. Naime, obojica su rođena u vrlo utjecajnim plemićkim obiteljima dvaju najznačajnijih mletačkih uporišta na istočnojadranskoj obali – Zadru i Kotoru. Generacije pripadnika obje obitelji isticale su se svojim gospodarskim, političkim, crkvenim i vojničkim karijerama.³⁰ Koliko je čvrsto obitelj Fanfonja ispreplela vlastite s interesima upravljačkih elita mletačkog pomorskog imperija svjedoči činjenica da je Šimunov krsni kum bio generalni providur (Peričić, 2000, 196). Vojna karijera s prilično dobrim izgledima na uspjeh nije bila posebnost elita mletačkog pomorskog carstva. Plemići diljem Europe izabirali su vojnu karijeru i okupirali su većinu časničkih činova u svim europskim vojskama.³¹ Ipak, potrebno se još jednom osvrnuti na

29 Da je početkom 1782. godine još uvijek bio general-narednik svjedoči spis generalnog providura kojim njegovog nećaka Tripuna Paskvalija postavlja za fiskalnog savjetnika (*avvocato fiscale*) umjesto nekoliko dana prije preminulog mu oca Nikole Paskvalija čiji je *fratello Benetto attuale sargente generale* (DAZD, GPDA, kut. 194, 51–51v).

30 O obitelji Fanfonja i Šimunu vidi istoimene leksikografske natkunice: Dokoza Nikpalj, 1998, 130–132; Čoralić, 1998, 133.

31 Primjerice, austrijska je vojska u 18. stoljeću bila najegalitarnija, pa su tamo i izgledi neplemića za napredovanje bili najveći. Opširnije vidi u: Duffy, 2005, 26–33.

mletački „Zakon o napredovanju“ iz 1740. godine koji je trebao omogućiti napredovanje najsposobnijih. Naime, svi su se činovi unutar postrojbe trebali popunjavati na način da su za njih ravnopravno konkurirali pričuvni časnici istog čina upisani u tu postrojbu, kao i aktivni časnici (*offittiale attuale*) nižega čina. Iznimka je bio čin zastavnika u pješačkim, odnosno zastavnika/trubača (*cornetta*) u konjaničkim postrojbama. Pored pričuvnih zastavnika (trubača) upisanih u pojedinu pukovniju, te aktualnih narednika, za taj su čin konkurirali kadeti (dvojica u svakoj satniji), zapravo mladići plemićkog podrijetla, sinovi zaslužnih časnika ili istaknutih građana. Takav je postupak opravdan uz pomoć argumenta da je riječ o najnižem činu koji zahtijeva osobne kvalitete i vrline koje se „rijetko pronalaze u nižih časnika“.³² Nema sumnje da su na takav način tvorcima zakona nastojali omogućiti jednostavnije napredovanje pripadnika društveno viših slojeva. Slučajno ili ne, upravo je vojna karijera Benedikta Paskvalija započela od zastavničkog čina u dječjačkoj dobi.

Šimun Fanfonja je kapetan satnije *Oltramarina* postao kao dvadesetjednogodišnjak, a Paskvali u dobi od dvadeset i devet godina. Nadalje, Fanfonja je pukovnik postao u dvadeset i trećoj godini, a Paskvaliju je za to trebalo pedeset i pet godina. Razlika u brzini njihovog napredovanja posljedica je promjena u mletačkoj vojsci. Naime, Fanfogna je već prve godine rata uspio unovačiti vlastitu pješačku satniju, iduće godine još jednu (kojoj je na čelo postavio brata), a 1686. godine je unovačio čitavu pukovniju *Oltramarina* (prvu takve vrste uopće), da bi 1693. godine unovačio još jednu pukovniju. Njegova je pukovnija ostala u sastavu mletačke vojske i nakon sklapanja mira, a u idućim je godinama Fanfonja unovačio i dvije (znatno skuplje) konjaničke satnije. Dakle, za njegovo su napredovanje (makar do čina bojnika vojske) od presudne važnosti bile osobne vojno-poduzetničke vještine koje su u ratnim razdobljima bile, dakako, silno potrebne državi. S druge strane, Paskvalijevo je napredovanje bilo uvjetovano nastojanjima središnjih vlasti da ograniče udio privatne inicijative u vojsci, a poglavito se to odnosilo na udio vlasništva nad postrojbama. Očekivano, takve su inicijative s obzirom na ograničenja središnjih administracija u ratnim okolnostima, kada je trebalo osigurati priljev novih vojnika, bile nezamislive. Paskvali je, dakle, napredovao zahvaljujući kriterijima koje je središnja vlast u to vrijeme nastojala formalizirati (vrhunac čega je „Zakon o napredovanju“ iz 1740. godine), odnosno promaknuće u pukovnika je dugovao ponajprije dužini svoje službe (Ivan Makedonija koji je postao pukovnik *Oltramarina* nekoliko mjeseci prije njega vojnu je karijeru započeo sedam godina prije), zaslugama i sposobnostima.³³

32 *L'Alfiere, e Cornetta potrà eleggersi dai Sergenti Attuali, ed Alfieri Riformati del Reggimento; mà perchè un tal Grado richiede qualità personali, e distinte, che raramente si ritrovano ne' Bassi Uffiziali, ed è il primo grado nobile degli Uffiziali di Goletta, dal quale si ascende ai Superiori, così doveranno esser rimessi in ogni Compagnia due Giovini, e non più, in qualità di Cadetti, quali si comprenderanno nel numero rispettivamente stabilito delle Compagnie, e doveranno essere o Figli d'Uffiziali Benemeriti, o Nobili, o Cittadini delle rispettive Nazioni, dell'età almeno di Anni quattordecì, e ciò con l'oggetto non solo d'introdurre nella Milizia Giovini di nascita civile, e di espettazione, mà perchè possano concorrere Alfieri, e Cornetti dopo tre Anni di servizio in difeto di Sergenti, che decentemente possano sostenere questo Grado.* (DAZD, Zanchi, kut. 6, tiskovina *Legge di Ottazione*, bez paginacije).

33 Pritom valja istaknuti kako je dužina službe ili *anzianità*, kako je to mletačka vojna administracija označavala, bila jedini pouzdan i nedvosmislen kriterij. Tomu je tako bilo u svim onodobnim europskim

Teško je posve odgonetnuti koje su zasluge bile presudne pri promaknuću Benedikta Paskvalija u čin bojnika vojske. Uglavnom se ističu njegove zasluge u zapovijedanju podređenim postrojbama prilikom brojnih epidemija u Dalmaciji, te u okršajima s piratima (s druge strane, Fanfonja je do svog promaknuća u taj čin u dobi više nego dvostruko mlađoj od Paskvalijeve nanizao sudjelovanje u desetinama bitaka protiv Osmanlija u Dalmaciji, Boki i na Levantu) (Peričić, 2000, 196–202). Može se pretpostaviti kako je Paskvali dobro „upravljao“ podređenim postrojbama (ponajprije pukovnijom čiji je bio zapovjednik), jer su se u to vrijeme, kako je to ocrtao C. Duffy, podjednako cijenile dvije vrste dobrih časnika – „karizmatički vođe“ s tradicionalnim ratničkim vrlinama i dobri organizatori, odnosno „vojni menadžeri“. Dakako, idealno bi bilo kada bi se u jednoj osobi spojili svi talenti (Duffy, 2005, 48). Pri dobivanju generalskog čina, nema sumnje, presudne su bile Paskvalijeve zasluge sa Zakintosa i zapovijedanje tamošnjim pomorskim i kopnenim snagama u delikatnoj situaciji rata između Ruskoga i Osmanskoga Carstva, u kojem je Mletačka Republika, bojeći se sve izraženije ruske prisutnosti na istočnome Sredozemlju, bila neutralna. Primjerice i Šimun Fanfonja je promaknut u čin generala, osim zbog svojih ratnih zasluga, također i zbog uspješnog vođenja puno veće mletačke vojske u Ratu za španjolsku baštinu u kojemu je Republika također bila neutralna. (N. N., Gazzetta di Zara, no. 97, 4. XII. 1845, 260–260v; Peričić, 2000, 201–202).

Najzad, iako za to ne postoji izravna potvrda u nama dostupnim izvorima, vrlo se izglednom čini pretpostavka kako je Benedikt Paskvali, slično kao brojni njegovi europski kolege, svoje napredovanje u službi, makar dijelom, dugovao i teorijskim vojnim znanjima koja je usvojio. Naime, 17. i 18. stoljeće u Europi je obilježeno ekspanzijom teorijskog znanja ponajprije u vidu tiskanih knjiga i priručnika. Osobito se to odnosilo na vojne rodove čija je uloga na bojištima svakodnevno jačala – pješništvo, topništvo i inženjeriju. Vojnički priručnici za uvježbavanje pješačke paljbe u salvama, matematički i geometrijski izračuni za topnike, graditelje utvrda i opsadne stručnjake prevodili su se, tiskali i raspačavali diljem Europe. Suprotno nekim uvriježenim predodžbama i mletačke su profesionalne prekomorske postrojbe bile uvježbavane primjenjivati suvremenu vojnu taktiku. Posebice se to odnosilo na pješačke postrojbe *Oltramarina*. O tomu zorno svjedoči niz priručnika, od kojih su neki pisani hrvatskim jezikom, u posjedu lokalnih vojničkih elita, opisi borbi protiv Osmanlija u kojima su sudjelovali, izvještaji mletačkih službenika, te prisustvo glazbenika (bubnjara i pifarista) u njihovim postrojbama koji su sviranjem pomagali koordinirati kretnje velikog broja ljudi.³⁴ *Oltramarini* su imali

---

vojskama čije su vlade, usput, nailazile na slične probleme pokušavajući ojačati svoj utjecaj u vojsci. Zorno o tomu svjedoče misli jednog pruskog časnika: „Sin velikaša, sklonost ljubavnice, bogatstvo u novcu – ništa nije u stanju djelovati kako bi onemogućilo dugo služećem časniku pripadajuću nagradu ... Dužina njegove službe pruža mu čvrsto pravo na napredovanje i nijedan pukovnik-vlasnik ne može ga u tomu zaustaviti...“ (prev. a.) (Duffy, 2005, 46). Spobnost i zasluge – preostala dva kriterija bila su puno podložnija proizvoljnom tumačenju na što je uostalom spominjani mletački zakon jasno smjerao – *togliere qualunque adito alle interpretazioni, ed arbitrii* (DAZD, Zanchi, kut. 6, tiskovina *Legge di Ottazione*, bez paginacije).

34 O glazbenoj podlozi kao izvrsnom načinu za bolje koordiniranje sinkroniziranih kretnji velikih grupa ljudi vidi u: McNeill, 1995. O taktici mletačkih prekomorskih postrojbi, te o priručnicima za njihovo uvježbavanje u posjedu lokalnih vojničkih elita vidi: Markulin, 2015, 227–248, te o ulozi glazbenika u postrojbama *Oltramarina*: 242–243. Za glazbenike u sastavu Paskvalijevih postrojbi vidi drugi dio ovog rada.

dvostruku namjenu – služili su na mletačkim ratnim brodovima, ali i kao kopnena vojska (ugovori o njihovom novačenju sredinom 18. stoljeća predviđali su i različite plaće ovisno o njihovoj službi – kada su služili na brodovima vojnici su mogli računati na dvadeset i četiri lire, šesnaest soldi i mjesečnu porciju dvopeka, a kada su bili u posadi utvrda primali su trideset lira mjesečno) (DAZD, GPDA, kut. 127, 9–10v). Iako nisu bili klasično linijsko pješništvo - njihova standardna oprema umjesto bajonete je sadržavala sablju ili mač - mletački tiskani dril priručnici sredinom 18. stoljeća predviđali su da *Oltramarini* budu uvježbani u onodobnim standardnim pješničkim taktikama.³⁵ Gotovo da nema mjesta sumnji kako je teorijska znanja potrebna za uvježbavanje postrojbi *Oltramarina*, kao i njihovo koordinirano kretanje posjedovao i general Benedikt Paskvali. Uostalom i njegov prethodnik general Šimun Fanfonja je na početku 18. stoljeća, u razdoblju kada su još ratne zasluge i vojno-poduzetničke sposobnosti mogle imati presudan utjecaj u napredovanju, prema riječima mletačkih službenika, uspješno uvježbavao nekoliko pukovnija *Oltramarina* (DAZD, GPDA, kut. 65, 288v–289).

Mletački general, Kotoranin Benedikt Paskvali preminuo je 1790. godine u utvrđi Palma (Palmanova) na *Terra Fermi* gdje je zapovijedao tamošnjim postrojbama (Peričić, 2000, 202). U nastavku rada donosimo detaljnu analizu postrojbi kojima je zapovijedao kao pukovnik i bojnik vojske šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 18. stoljeća.

BENEDIKT PASKVALI KAO ZAPOVJEDNIK MLETAČKIH PREKOMORSKIH PJEŠAKA: RAŠČLAMBA IZVORNIH DOKUMENATA

U sklopu razmatranja serijalnih izvora koji se odnose na vojnu karijeru Kotoranina Benedikta Paskvalija važan su i do sada nekorisćen izvor spisi pohranjeni u Archivio di Stato di Venezia. Riječ je o već spomenutoj magistraturi *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* u sastavu kojega fonda su sadržani spisi koji se odnose na novačenje mletačkih prekomorskih kopnenih postrojbi. Spisi koji se izravno odnose na Paskvalija, odnosno njegovu karijeru u činu pukovnika, pohranjeni su u svežnjevima (bustama) 671–675 i u nastavku rada ukazat ćemo na njihov sadržaj.

Rečeni spisi, sačuvani u bilježnicama većega formata, sadrže popise ljudstva u pojedinim satnijama koje su činile pukovniciju kojom je zapovijedao Paskvali. U svakome su popisu na jednoobrazan, ustaljen način, navedeni zapovjednici satnija, časnički i dočasnički kadar, glazbeni pratitelji satnije (bubnjari/*tamburo*, pifaristi/*piffaro*), kao i obični vojnici. Uz većinu pripadnika vojnoga ljudstva pojedine satnije navedeno je njihovo zavičajno podrijetlo, a u nekim (vrlo rijetkim) primjerima i njihova dob.³⁶ U popisima su, nadalje, zabilježene naknadne promjene koje se odnose na odlazak postojećih (upisanih) vojnika u novu postroju, dezerterstvo ili smrt, kao i na prispijeće novoga ljudstva.

35 I ovaj se mletački tiskani dril priručnik naslovljen *Esercizio Militare, E Regola Universale dell'Infanteria della Serenissima Repubblica di Venezia* iz prosinca 1752. godine danas nalazi u arhivskom fondu obitelji Zanchi, iako je prvotno bio dio obiteljskog fonda Lantana (DAZD, Zanchi, kut. 6, bez paginacije).

36 Mjesto podrijetla najčešće nije navedeno u primjeru časnika. Razlog tome vjerojatno je u tome što je to bio podatak koji su svi znali i podrazumijevali i nije ga bilo potrebno dodatno isticati.

Vremenski raspon djelovanja pukovnije Benedikta Paskvalija možemo, prema ovim sačuvanim vrelima, datirati od 1759. do 1773. godine. Naime, iako je 1772. godine promaknut u čin bojnika vojske, sve do ljeta 1773. pukovnija se i dalje nazivala njegovim imenom, a takve primjere bilježimo i u slučaju drugih onovremenih pješačkih i konjaničkih pukovnja.

Pukovnija Pasquali brojila je kroz navedeni vremenski raspon osam do deset satnija, a svaka je satnija sadržavala oko šezdeset časnika, dočasnika i vojnika.³⁷ U popisima su sadržane i plaće koje su primali pojedini obnašatelji vojne službe u postrojbi. Primjerice, prema popisu osobne pukovnije Benedikta Paskvalija iz 1770. godine, pukovnik je mjesečno dobivao četrdeset dukata, zastavnici (*alfier*) šezdeset lira, narednici (*sargente*) četrdeset i osam lira, kaplari (*caporal*) trideset i šest lira te obični vojnici (*fanti, soldati*) po trideset lira (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 674).

Zapovjednici, najčastie kapetani, Paskvalijevih satnija, bili su zapaženi vojni časnici toga doba. U sljedećim redcima navesti ćemo njihova imena, kao i mjesta djelovanja, odnosno popisivanja njihovih postrojbi. To su (abecednim slijedom prezimena) bili:

- kapetan (*capitan*) Jerolim Antivari (Zadar, 5. VIII. 1766.; Venecija, 31. XII. 1766.; Venecija, 7. IV. 1767.; Verona, 30. V. 1768.; Verona, 10. VIII. 1768.; Venecija, 30. XII. 1768.; Venecija, 28. VIII. 1769.; Kopar, 12. VII. 1771.; Kopar, 8. X. 1771.; Venecija, 31. XII. 1771.; Venecija, 31. III. 1772.; Venecija, 24. IX. 1772.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672, 673, 674, 675);

- kapetan (*capitan*) Nikola Belafusa (Zadar, 28. VII. 1766.; Venecija, 31. XII. 1766.; Venecija, 30. VI. 1767.; Venecija, 30. VI. 1768.; Vicenza, 30. VII. 1770.; Vicenza, 19. XI. 1770.; Treviso, 12. VII. 1771.; Treviso, 8. VIII. 1771.; Venecija, 29. IX. 1771.; Treviso, 29. III. 1772.; Treviso, 30. V. 1772.; Treviso, 30. III. 1773.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672, 673, 674, 675);

- kapetan (*capitan*): Petar Antun Doda Cergna (Venecija, 3. III. 1770.; Udine, 5. V. 1770.; Udine, 1. III. 1772.; Venecija, 30. VI. 1772.; Venecija, 28. XI. 1772.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 674, 675);

- dopukovnik (*tenente colonnello*) Antun Grančić (Zadar, 5. X. 1759.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671);

- kapetan (*capitan*): Petar Mida (Venecija, 12. VIII. 1767.; Bergamo, 30. VI. 1767.; Bergamo, 29. III. 1769.; Bergamo, 24. II. 1770.; Brescia, 31. VIII. 1770.; Brescia, 31. III. 1771.; Brescia, 20. III. 1772.; Brescia, 1. IX. 1772.; Brescia, 1. VII. 1773.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672, 673, 674, 675);

- kapetan (*capitan*): Juraj Rado (Zadar, 20. VI. 1763.; Venecija, 3. XII. 1765.; Venecija, 30. XI. 1766.; Salò, 10. VIII. 1769.; Venecija, 8. V. 1770.; Padova, 3. I. 1771.; Vicenza, 28. III. 1772.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671, 672, 673, 674, 675);

37 Radi fluktuacije vojnika iz postrojbe u postrojbu rečena brojka nije konačna. Ponekad je, prilikom izrade nekog od popisa, satnija je mogla brojiti četrdesetak vojnika, ali i dosezati brojku od osamdeset pripadnika aktivnoga vojnog ljudstva.

- dopukovnik (*tenente colonnello*): Petar Rado (Venecija, 20. VI. 1766.; Kopar, 1. X. 1767.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672, 673);³⁸

- kapetan (*capitan*) (od 1762. godine u činu bojnika – *sargente maggiore*) Marko Rosani (Venecija, 30. XII. 1760.; Venecija, 30. VI. 1762.; Venecija, 31. XII. 1762.; Venecija, 4. III. 1763.; Venecija, 30. VI. 1763.; Venecija, 30. II. 1764.; Rovigo, 9. V. 1764.; Verona, 12. III. 1765.; Verona, 30. V. 1765.; Rovigo, 20. II. 1766.; Rovigo, 13. V. 1767.; Verona, 1. XII. 1767.; Verona, 11. I. 1768.; 30. VIII. 1768.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671, 672, 673);

- dopukovnik (*tenente colonnello*): Nikola Scutari (Venecija, 31. XII. 1768.; Venecija, 5. VI. 1770.; Krf, 1. I. 1771.; Krf, 10. V. 1773.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 673, 674, 675);

- kapetan (*capitan*): Jerolim Smeća (*Smacchia, Smeccchia*) (Salò, 2. XII. 1765.; Venecija, 17. XII. 1766.; Venecija, 7. IV. 1767.; Venecija, 5. VI. 1770.; Krf, 15. XII. 1771.; Venecija, 16. I. 1772.; Udine, 16. II. 1773.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671, 672, 673, 674, 675);³⁹

- kapetan (*capitan*): Jakov Vlatković (Venecija, 27. XII. 1760.; Venecija, 18. VIII. 1762.; Zadar, 30. VII. 1766.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671, 672);⁴⁰

- kapetan (*capitan*) (od 1771. bojnika – *Sargente maggiore*) Andrija Vučetić (Zadar, 18. VIII. 1766.; Venecija, 28. XI. 1766.; Padova, 15. VIII. 1768.; Venecija, 31. XII. 1768.; Venecija, 5. VI. 1770.; Krf, 1. I. 1771.; Krf, 1. V. 1773.) (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672, 673, 674, 675).

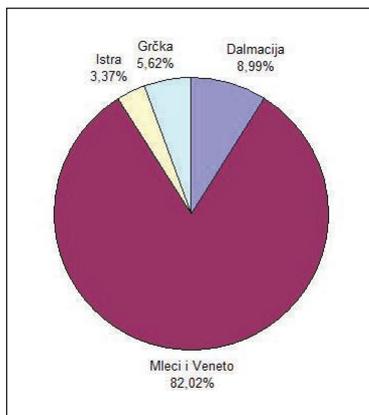
Mjesta njihova djelovanja (uključivo i osobnu satniju Benedikta Paskvalija čiji ćemo sastav u nastavku rada podrobnije razložiti) bili su Venecija (najvjerojatnije Lido, vojna baza u kojoj se vršio popis unovačenih vojnika i odakle ih se upućivalo na službu duž mletačkih kopnenih i prekomorskih stečevina), druge mletačke utvrde duž terraferme, kao i Dalmacija, Istra, Boka kotorska te Grčka. Razmotrimo omjere iskazane u grafikonu broj 1. Postotno su satnije Paskvalijeve pukovnije najučestalije bile popisivane u Veneciji (Lido), ali i u drugim gradovima-utverdama duž Veneta i Furlanije (82,02 %). Najčešće se spominje sama Venecija, u nešto većem broju primjera i Bergamo, Brescia, Treviso i Verona, a u vrlo malenome broju primjera Paskvalijeve su satnije bile zabilježene u Padovi, Rovigu, Salò, Udinama i Vicenzi. Dalmacija je kao njihovo zborno mjesto zabilježena u 8,99 % primjera, a kao mjesto spominjanja isključivo se bilježi onodobna mletačka prijestolnica Zadar, ujedno i središnje vojno uporište Serenissime na istočnome Jadranu. Glavni grad mletačke pokrajine Istre – Kopar – zabilježen je u istome kontekstu s 3,37 % zastupljenosti u popisivanju Paskvalijevih jedinica, dočim su na mletačkim posjedima u Grčkoj iste bilježene isključivo na otoku Krfu (5,62 %). Ovakvi omjeri očekivani su i potvrđeni raščlambom mjesta popisivanja drugih mletačkih prekomorskih pješačkih i konjaničkih jedinica, ali je zanimljivo pripomenuti da satnije Benedikta Paskvalija niti u jednome primjeru nisu zabilježene u njegovom rodnome Kotoru – glavnome gradu mletačke pokrajine Albanije (*Albania Veneta*).⁴¹

38 Tijekom 1768. godine satniju kojom je zapovijedao Petar Rado naslijedio je potpukovnik Nikola Scutari (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 673).

39 Jerolim Smeća bilježi se kao bojnika prekomorskih pješaka tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina 18. stoljeća. Od 1794. do 1797. zabilježen je i kao pukovnik. Zaseban rad o njegovoj vojnoj karijeri pripremaju u suautorstvu Lovorka Čoralić i Maja Katusić.

40 Vlatković je preminuo 27. IV. 1767. te je njegovu satniju naslijedio kapetan Petar Mida (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672).

41 Da Paskvali nije tijekom vojne karijere (veći dio života) boravio u Kotoru zorno nam govori podatak da se, osim da je ondje rođen, u tamošnjim matičnim knjigama rođenih, vjenčanih i umrlih uopće ne spominje

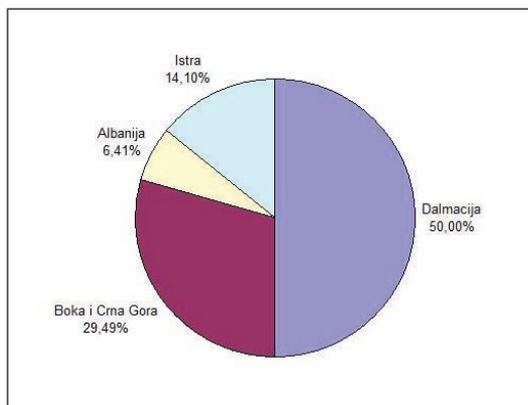
Grafikon 1: Područja popisivanja satnija u sastavu Paskvalijeve pukovnije od 1759. do 1771. godine.

U nastavku ovoga rada detaljnije ćemo razmotriti popise vojnoga ljudstva u satnijama kojima je pukovnik Paskvali osobno zapovijedao. Ti su podaci, osim kao dodatak informacija o samome pukovniku, važno vrelo i za proučavanje zavičajnoga podrijetla vojnog ljudstva jedne, možemo kazati tipične onovremene mletačke prekomorske kopnene jedinice. Dio tih popisa objavit će se u prilogima na kraju rada.

Prvi popis kojime raspoložemo načinjen je u Zadru, 18. VIII. 1762. godine (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671; vidi prilog broj tri na kraju rada). U napomeni uz popis navedeno je da će satnija, nakon popisivanja u Zadru, biti stavljena na raspolaganje mletačkome dužnosniku za terrafermu (*Savio di Terra Ferma*). Ukupan broj ondje popisanih časnika, dočasnika i običnih vojnika iznosio je četrdeset i osam. Naknadno je dopisano još njih trideset i dva, što znači da je kroz satniju od 1762. godine do oko 1765. godine (drugi popis Paskvalijeve osobne satnije) prošlo osamdeset vojnika. U prvome dijelu popisa navedeni su časnici, dočasnici i obnašatelji specijaliziranih službi u satniji (glazbena služba – bubnjar i pifarist), a njih je ukupno bilo devet. Slijedi povećani popis običnih vojnika kojih je u Zadru u trenutku izrade popisa bilo trideset i devet. Popis sadrži i podatak o njihovome zavičajnom podrijetlu (vidi: grafikon 2).⁴² Prednjače vojnici iz Dalmacije (50,00 %) koji se u izvoru katkada nazivaju *de Dalmazia*, ali je najčešće njihov zavičaj zabilježen preciznijom, užom oznakom podrijetla. U velikome su broju zastupljeni vojnici iz zadarske kopnene i otočne (uže i šire) okolice

(npr. u svojstvu kuma). Na ovome podatku zahvaljujemo dr. sc. Maji Katušić. O demografskoj strukturi Kotora u navedenom razdoblju, kao i o tamošnjim plemićkim obiteljima (među kojima je bila i obitelj Paskvali) vidi podobno u: Katušić, 2013.

⁴² U raščlambu je uključen i osnovni popis, kao i naknadno dopisani vojnici. Za samo dva vojnika područje, odnosno mjesto njihovog podrijetla nisu navedeni.

Grafikon 2: Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i vojnika iz Paskvalijeve osobne satnije prema popisu iz 1762. godine.

(Biograd na Moru, Diklo, Karin, Pag, Posedarje, Smoković, Sutomišćica na otoku Ugljanu, Sveti Filip i Jakov, Turanj), kao i – ali u nešto manjem broju u odnosu na zadarski kraj– s područja Splita (Cetina, Drvenik, Imotski, Makarska, Metković, Sinj, Vrgorac) i Šibenika (Petrovo polje, Tisno na otoku Murteru, Vodice). Dio vojnika kao mjesto svojega podrijetla imenovao je same gradove Split, Šibenik i Zadar. Zapažen je broj vojnika i iz Boke kotorske i Crne Gore (ukupno 29,49 %). Oni najčešće potječu iz Kotora, Herceg Novog i drugih mjesta u Boki (Kumbor, Mrčevac, Orahovac, Perast), zatim iz Budve, dočim su vojnici s teritorija Crne Gore označeni kao *de Montenegro* ili užim zavičajnim podrijetlom (Grbalj, Crmnica ponad Budve). Postotni udio vojnika iz Istre u Paskvalijevoj osobnoj satniji prema prvome popisu iznosi 14,10 %. Opći naziv *Istria* najčešće je zastupljen pri imenovanju njihova podrijetla, a od naselja izrijekom su navedeni tek Labin i Zrenj (*Sdrigna*) kraj Oprtlja. Naposljetku, vojnici iz Albanije brojili su 6,41 % vojnoga ljudstva tadašnje Paskvalijeve satnije, a mjesta njihova užega podrijetla nisu naznačena.⁴³

Drugi popis Paskvalijeve osobne satnije načinjen je u Veneciji 1. XII. 1765. godine. U napomeni uz datum navedeno je da se satnija upućuje u Veronu kako bi bila na raspolaganju tamošnjemu kapetanu i načelniku (*podestà*) Marcu Zenu (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672). Satnija je u svome osnovnom sastavu raspolagala s čak osamdeset i jednim časnikom i vojnikom. Dio je njih naknadno prekrizeh, a na njihovo su mjesto pripjela četiri nova vojnika. Uvidom u prethodno obrađeni popis iz 1762. godine opažamo

43 Ovdje je potrebno napomenuti da se općom oznakom *Albania* katkada podrazumijevalo i područje Crne Gore, a ponekad i Boka kotorska. Zbog nemogućnosti da to pobliže utvrdimo na konkretnim primjerima koji su uključeni u ovu raščlambu, područje Albanije odvojili smo i promatramo ga zasebno.

da su brojna imena vojnika istovjetna, kao i da se vojno ljudstvo nije bitnije promijenilo te da je u rečeni popis zasigurno bilo uključeno i ljudstvo koje je 1762. godine naknadno dopisivano. Iznimku do neke mjere čini dočasničko i časničko ljudstvo te se ovdje opažaju neke promjene. Tako je, primjerice, umjesto narednika Karla Kivića iz Šibenika na istu vojnu funkciju došao Splitsanin Niko Nenović; kao novi kaplari bilježe se Petar Gioni iz Albanije i Benedikt Morović iz Zadra, a umjesto Mihovila Anđela Soića novi je kadet Frane Bubić iz Budve. Bubnjar iz Crmnice Petar Popović, zabilježen 1762. godine, ovom se prilikom više ne spominje, a na njegovo su mjesto prispjela dva nova bubnjara: Lovre Milković iz sela Lukoran na otoku Ugljanu i Marko Stankov iz Crne Gore. Popisu iz 1765. pridodan je i dušebrižnik satnije, kapelan (*cappellano*) Ivan Brajković kojemu zavičaj nije izrijekom naveden.⁴⁴

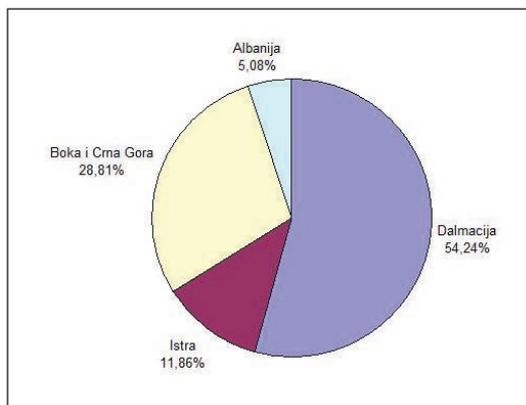
Razmotrit ćemo, nadalje, popis vojnoga ljudstva osobne satnije pukovnika Paskvalija načinjen u Bergamu 28. III. 1769. godine (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 673). U ovome popisu broj je dočasnika, dočasnika i običnih vojnika iznosio šezdeset i dva.⁴⁵ Časnički kadar iz osnovnog sastava vrlo je nalik prethodnome popisu. Nove, pridružene osobe bile su jedino kaplar Lovre Lovrenčić iz Imotskoga i bubnjar Jakov Barić iz Zadra. Potrebno se, nadalje, osvrnuti i na zavičajni sastav vojnoga ljudstva i pokušati ga usporediti s prethodno raščlanjenim popisom iz 1762. godine (vidi: grafikom 3).⁴⁶ Časnici, dočasnici i obični vojnici u Paskvalijevoj osobnoj satnji i u ovome su slučaju najčešće potjecali iz Dalmacije (54,24 %), što je nešto više u odnosu na popis iz 1762. godine. Kada je riječ o njihovom užem regionalnom podrijetlu, prednjače vojnici koji su označeni općom oznakom (kao Dalmatinci), kao i vojnici iz većih gradova (Split, Šibenik i Zadar) te iz manjeg mletačkog uporišta u unutrašnjosti – Imotskoga. Od drugih mjesta iz kojih su potjecali pripadnici Paskvalijeve jedinice upisane u Bergamu bilježe se još i gradovi Knin, Makarska, Pag, Trogir, Vrgorac, manja naselja Kadina Glavica (šibensko područje), Kukljica (na otoku Ugljanu) i Prvić,⁴⁷ kao i područje Cetine, Poljica i Zagore (bez konkretnog imenovanja naselja). Postotak udjela Bokelja i Crnogoraca i ovdje je gotovo istovjetan prethodno razmatranom popisu. Iznosi 28,81 %, a izrijekom se bilježe vojnici iz Budve, Herceg Novoga, Kotora, kao i s područja Grbalja te neodređenog i nedovoljno definiranog područja definiranog kao Boka kotorska i Crna Gora. Nadalje, u odnosu na 14,10 % vojnika iz Istre zabilježenih u popisu iz 1762. godine, u ovoj je zabilježbi Paskvalijevih vojnika spomenuto njih 11,86 %, a uz opću oznaku da je njihovo podrijetlo Istra, ponovno se bilježe vojnici iz Labina i Zrenja. Naposljetku, s područja Albanije potječe 5,08 % vojnika u satnji pukovnika Paskvalija iz 1769. godine.

44 U odnosu na popis iz 1765. godine, poimenično prebrojavanje vojnika u Paskvalijevoj satnji iz 1767. godine ne donosi značajnije promjene. Popis je načinjen 1. VII. 1767. u Bergamu (ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 672).

45 U taj su broj uključene i dvije naknadno dopisane osobe. To su potkapetan (*capitan tenente*) Franjo Marković i bubnjar (*tamburo*) Josip Braconi iz Istre. Za potonjeg je navedeno da je u dobi od 12 godina, što je prilično uobičajena dob za pripadnike ove vrste glazbene pratnje.

46 U ovome popisu zavičajno je podrijetlo (kao i u prethodnim popisima) uglavnom navedeno. Od šezdeset i dva pripadnika postrojbe samo za trojicu taj podatak nije izrijekom iskazan.

47 Riječ je o istoimenom otoku. Nije nam poznato da li se radi o naselju Prvić Luka ili Prvić Šepurine.

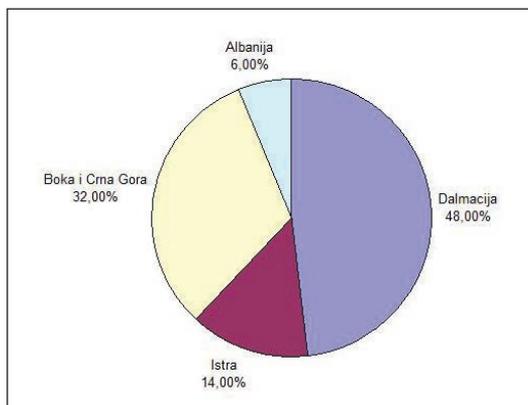
Grafikon 3: Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i vojnika iz Paskvalijeve osobne satnije prema popisu iz 1769. godine.

Prethodni izračuni, u usporedbi s popisom iz 1762. godine, pokazuju da je struktura vojnika u *compagnia propria* Benedikta Paskvalija 1769. godine bila vrlo slična, a male na razlika u postotnim omjerima uzrokovana je – tijekom protoka vremena – primitkom novih vojnika u jedinicu. Također, opaža se da su popisivači, kada je riječ o Dalmaciji i Boki kotorskoj nešto podrobnije bilježili i veća i manja mjesta zavičajnog podrijetla pripadnika satnije. To nije slučaj s vojnicima iz Albanije, Crne Gore i Istre koji su najčešće označavani općom regionalnom (pokrajinskom) oznakom.

Raspolažemo s još nekoliko popisa koji se odnose na satniju pukovnika Paskvalija, a svi su načinjeni u Bergamu. Prvi od njih datiran je na 9. XI. 1770. godine (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 674). Satnija je tada brojila pedeset i sedam časnika, dočasnika i vojnika od kojih većina nije naknadno prekrížena. Naknadno je u satniju prispjelo još osam novih vojnika. Struktura satnije je, u usporedbi s prethodnim popisima, vrlo slična, odnosno većina časnika, dočasnika i običnih vojnika i ovdje se ponavlja, a njihovo zavičajno podrijetlo u velikoj je mjeri nalik analizama koje su prethodno načinjene.

U završnome svežnju (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 675) sadržani su popisi iz 1772. (dva popisa) i 1774. godine, a svi su načinjeni u Bergamu, očito prilično ustaljenom mjestu djelovanja Paskvalijeve satnije (31. III. 1772.; 27. V. 1772. i 3. I. 1774.).⁴⁸ Razmotriti ćemo popis koji se odnosi na 31. III. 1772., kada je Paskvali još uvijek izravno zapovijedao svojom pukovnijom i osobnom satnijom (vidi prilog broj četiri na kraju rada). Jedinica je tada brojila pedeset i dva časnika, dočasnika i vojnika, pri čemu je naknadno dopisan bubnjar Luka Karmarković s područja Grbalja. Ono što možemo ponoviti u odnosu na prethodne popise, a osobito na popis iz 1769. godine, jest uočljiva

48 Iako se i tada nazivala Paskvalijevom osobnom satnijom, jedinica iz 1774. godine bila je podređena potpukovniku Dimitriju Bua (ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 675).

Grafikon 4: Zavičajno podrijetlo časnika, dočasnika i vojnika iz Paskvalijeve osobne satnije prema popisu iz 1772. godine.

istovjetnost istih časnika, dočasnika i vojnika u Paskvalijevoj jedinici. Štoviše, veliki broj njih napisan je istovjetnim redosljedom kao i u prethodnome popisu što ostavlja dojam da su popisivači, uz zabilježbu nekoliko novih prispjelih vojnika, pri aktualnom bilježenju koristili prethodni popis i – kako je ustaljeno – prezentirali ga na ustaljen način.⁴⁹ Uviđom u zavičajnu strukturu omjera zastupljenosti pojedinih pokrajina ili regija dobivamo sljedeće pokazatelje (vidi: grafikon 4): dalmatinski su vojnici prisutni s 48,00 %, a uže zavičajno podrijetlo podudara se s prethodnim raščlambama. Stoga su i ovom prigodom najčešće zastupljeni vojnici navedeni općom oznakom Dalmacija (bez bilježenja užeg zavičajnog podrijetla), kao i oni iz većih dalmatinskih komunalnih središta (Split, Šibenik, Zadar). U manjemu su omjeru prisutni i vojnici iz Imotskoga, Kadine Glavice, Makarske, Paga i Vrgorca, kao i s područja Cetine, Dalmatinske zagore, Poljica te iz grada Trogira. Bokeljsko i crnogorsko područje u ovoj je raščlambi zastupljeno s vrlo zapaženih 32,00 %, a s obzirom na ponavljanje istovjednih pripadnika jedinice i ovdje predanjače vojnici podrijetlom s područja koje je u izvorima imenovano kao Crna Gora. Uz njih, zastupljeni su i vojnici s područja Grbalja, kao i iz Herceg Novoga i Kotora. U popisu iz 1772. godine zastupljeno je i 14,00 % vojnika iz Istre, a osim izrijekom spomenutih naselja Labina i Zrenja, svi ostali pripadnici satnije definirani su općom oznakom *Istria*. Na kraju, sa 6,00 % prisutni su i vojnici imenovani albanskim zavičajnim podrijetlom te – kao i u prethodnim primjerima – bez pobližeg označavanja uže regije ili naselja.

Sveukupno razmatrajući zavičajnu strukturu vojnoga ljudstva Paskvalijevih osobnih satnija možemo primjetiti da fluktuacija pripadnika jedinice nije bila osobito izražena. Neke se manje promjene u sastavu satnije opažaju koncem šezdesetih godina 18. stoljeća,

49 Cjelovit popis časnika, dočasnika i vojnika u satniji Benedikta Paskvalija iz 1772. godine vidi u prilogu broj četiri na kraju teksta.

ali je – zbirno gledajući – zavičano podrijetlo vojnika prilično ujednačeno. To nam posvjedočuje da su Paskvalijeve osobne satnije bile kompaktne, manje podložne izrazitijim promjenama te da je riječ o zapovjedniku koji je tijekom svoje karijere pukovnika bio u mogućnosti zadržati jezgru prvotnoga sastava jedinice koju je osobno vodio.

ZAKLJUČAK

Vojna karijera Benedikta Paskvalija, kotorskog plemića koji se u dječjačkoj dobi priključio mletačkoj vojsci u kojoj je u svojoj sedamdeset i četvrtoj godini promaknut u generala pruža izvrstan uvid u promjene, koje su uslijed snažne inicijative središnje državne administracije, ali i stvarnih mogućnosti koje su njihovu provedbu učinile mogućima - prestanak ratova protiv Osmanlija i smanjenje potreba za novim vojnim postrojbama, u 18. stoljeću zahvatile mletačku vojnu organizaciju. Te su se promjene uglavnom svodile na težnju za eliminiranjem privatnog udjela u vlasništvu nad vojnim postrojbama, te s time isprepletenim nastojanjem da se časnički kadar profesionalizira. Dakako, posljedica tih promjena bilo je (znatno) povećanje državne kontrole nad vojskom. Desetine su pripadnika elita mletačkog istočnojadranskog posjeda (plemići i imućni građani dalmatinskih i bokeljskih gradova, vođe brojnih zajednica „novih podanika“ koje Mlečanima prilaze od početka Morejskog rata) još od Kandijskog rata započeli vojne karijere na način sličan Paskvalijevom - u postrojbama što su ih unovačili i organizirali, te na temelju toga dijelom i smatrali svojim vlasništvom, članovi njihovih obitelji. No, za razliku od nekolicine njih, na prvom mjestu Šimuna Fanfonje, prvog koji se među njima uspeo do generalskog čina, Paskvalijevo napredovanje u mletačkoj vojsci nije bilo uvjetovano velikim vojno-poduzetničkim pothvatima (kakav je, primjerice, bio novačenje jedne ili više pukovnija) već spomenutim administrativnim promjenama u mletačkoj vojsci. Jasno se to može uočiti na temelju izvornih spisa o njegovim promaknućima (časničkim patentima) u kojima su zadovoljeni opći kriteriji propisani „Zakonom o promaknućima“ (*Legge di Ottazione*). Usporedbom Paskvalijeve i vojnih karijera generaciju starijih mletačkih visokih časnika podrijetlom s istočnojadranske obale mogu se, dakle, jasno ocrtati značajne promjene koje su u vremenskom rasponu od dvije generacije zahvatile mletačku vojsku. Pritom valja imati na umu kako su gotovo identične administrativne promjene otprilike u isto vrijeme prolazile i ostale europske vojske. Unatoč svemu rečenom, treba imati na umu kako je Benedikt Paskvali pripadao užem krugu lokalnih elita o čemu svjedoče položaji i službe ostalih pripadnika njegove obitelji (vojni časnici, državni fiskalni savjetnici). U tom smislu i prvi dio ovog rada otvara, za njegove ciljeve preambiciozna, pitanja o tomu na koje su se sve načine lokalne elite pozicionirale unutar (smanjujućeg) mletačkog pomorskog imperija 18. stoljeća i na koji su način izgradile vlastite mreže moći.

Drugi dio rada, raščlambom spisa središnje vojne administracije, pruža dragocjen uvid u sastav mletačkih prekomorskih postrojbi - u konkretnom je slučaju riječ o pješačkim satnijama *Oltramarina* iz druge polovice 18. stoljeća. Na temelju tih spisa moguće je pratiti časnički sastav postrojbi kojima je Benedikt Paskvali zapovijedao, etničku strukturu i zavičajno podrijetlo njihovog ljudstva. Najzad, rad kao cjelina ukazuje na važnost serijalnih izvora za proučavanje vojne i društvene povijesti istočnojadranske obale u ranom novom vijeku.

PRILOG I: PATENT MLETAČKIH VLASTI IZ 1733. GODINE KOJIM
 BENEDIKT PASKVALI POSTAJE KAPETAN PJEŠAČKE SATNIJE
 OLTRAMARINA (DAZD, GPDA, kut. 106., 107–107v)

Patente di Capitan Benetto Pasquali.

Noi.

La Città di Cattaro Piazza la più importante della Superiore Provincia fù sempre feconda de Soggetti chiari per le lettere ed illustri nell'esercizio dell'Armi; Tra le Famiglie Nobili di quel Consiglio che si distinguono nelle memmorie de secoli passati, e presenti si convenira anco quella di Benetto Pasquali Capitan Tenente del Reggimento Oltramarini Colonello Conte Giuseppe Antonio Fanfogna. Seguendo egli l' (?) benemerite, e degne de suoi concitadini, e degli (?), stimoli d' honore e di gloria lo condussero nell' anno 1716 in età appena adulta a coprir l'Armi ed incontrare nel Levante in occasione della passata Guerra i militari cimenti in figura d'Alfiere in piedi della Compagnia Sargente Maggiore Giacomo di lui fratello nel Reggimento Colonello Stefano Bucchia. Nel conflitto navale tra le Armate Veneta, e Turca in Pagania, e nelli Assedij di Prevesa, e Vonizza paleso il coraggio l'intrepidezza dell'animo, e la buono dispositione d'imitare le valorose attioni de suoi Superiori, come chiaro si scorge da suoi ricapiti. Sucessa d'indi la Pace sogiaque egli con la riforma del Reggimento anco alla propria in figura di Riformato continuando il servizio sopra la Squadra del Golfo fino che nell'anno 1726 si aparse l'incontro del Suo rimpiazzamento nella Compagnia Capitan Steffan Piglievich. Vacata possia l'anno 1729 la Capitan Tenente del Reggimento in cui di presente s'atrova fù egli con Patenti dell' Eccellentissimo Nostro Precessor Pietro Vendramin al grado stesso avanzato. Lo esercitò sino il giorno d'hoggi con habilita non inferiore all'aspetatione concepita de di lui ottimi talenti, ben anco dimostro atti negli ardui et gravi impegni del contaggio che afflisce gli anni decorsi la Provincia per quanto Spiega l'Eccellentissimo Provveditor alla Sanità Contarini in amplissime sue attestationi. Essendo per altro alla Custodia de Posti più importanti sopra Linea d'Imoschi alla testa della Compagnia, che da molto tempo dirige, e puntuale aparso nell' essercitio delle ultimamente impiegate sue applicazioni nell' infetione di Studenze. Seppe per conciliarsi il pienissimo nostro aggradimento. Ridotto in tanto ad altro serio ed inabile da più anni al Pubblico Servizio il Colonello Simon Cergna cessò ultimamente di vivere, lassiendo a pubblica dispositione la Compagnia predetta. Chiamati perciò alla Concorenza non colo di questa ma di tre altre vacanti gli offitiali della (?) habbiamo dalla Generalitia fatti prendere in essame li requisiti del merito, e servizio d'ogni uno, che si rilevare in un dettaglio fedele e sincere a' noi già predetto in cui l'accenato Capitan Tenente aparisse scortato da' titolo d'honesta di Giustitia, e di convenienza per essere preferito al conseguimento della medesima. Per il merito dunque sopra espresso per il lungo servizio d'anni diciotto d'offitiale di Galeotta in Guerra et in Pace non meno che per il Grado, che attualmente sostiene nello stesso Reggimento, che lo chiama in ordine al Decreto d'ottazione al suo avanzamento con l'auttorita del Generalato nostro, et in vigor delle presenti elegemo, e destiniamo l'accenato Capitan Tenente Benetto Pasquali in Capitan della Compagnia fù prima del defonto Colonello Simon Cergna da lui per il corso de più anni diretta, e governata con la paga, rango, e

prerogative, spettanti al grado. Per tale dovrà essere riconosciuto, e nel Pubblico Servizio obbedito, ordinando delle presenti il Reggistro et esecuzione dove occorre, et a chi spetta. Spalato, primo Ottobre 1733.

PRILOG II: PATENT MLETAČKIH VLASTI IZ 1759. GODINE KOJIM
BENEDIKT PASKVALI POSTAJE PUKOVNIK *OLTRAMARINA*
(DAZD, GPDA, kut. 147., 234v–235)

Patente del Colonello Pasquali.

Noi.

Copiose, ed ample Pubbliche attestazioni qualificano il lungo, e distinto benemerito Servizio del Tenente Colonello Benetto Pasqualli nobile di Cattaro. Intrapresa da lui la militar Cariera sin dall'anno 1717, ed in tempo in cui più ardeva l'ultima decorsa Guerra con Turchi passò in Levante sopra Publica Galeota, ed intervenne nel Sanguinoso marittimo Conflitto di Pagania: nello sbarco fatto dall' armi Pubbliche nel Porto Selena in Candia, e nell' assedio, e conquista delle Piazze di Prevesa, e Venizza. Segnalata così la propria fede, e valore in ogni uno degli espressi ardui cimenti di Guerra non mancarono a Lui anco ne' susseguenti tempi di Pace nuove occasioni di azzardo per l'incontro della Tartana del Rais Bego alle Boiana in Albania e nel ricupero del vascello predata da Dulcignoti l'anno 1725. Distintosi poi nell'ostilità et attenzione non solo nell'esercizio delle peculiari ispezioni de gradi occupati, ma nell'adempire varie altre importanti incombenze, li ebbe similmente a fare coll'uso di un indefessa vigilanza, e fatica all'occasione dell'inscorso Contaggio nelle Terre confinanti di questa Provincia, per cui disposto alla direzione d'una Compagnia ne' siti del maggior bisogno, suplij intieramente alle proprie parti et alle occorrenze della molesta emmergenza. Poseso però lui con regolare trafilla, e con la Scorta del merito al grado di Tenente Colonello, che attualmente occupa, volevano le raggioni di sua anzianità, e degno servizio, che attesa la morte del Colonello Duoda Sergnia, avesse ad esigere il proprio avanzamento. Fatta da noi sul fondamento dell'espressi onorevoli titoli nelli 8. Luglio ultimo decorso, la di lui nomina allo stesso Grado di Colonello, e riportata avendo la piena approvazione dall' Eccellentissimo Senato con riverite sue Ducali 2. Agosto susseguente; veniamo in adesso in esecuzione alle Ducali medessime, et in virtù delle presenti ad eleggere, e dichiarare il sudetto Tenente Colonello Benetto Pasqualli per Colonello attuale del Reggimento accenato de nazionali fù Colonello Sergnia, coll'anzianità da computarsi dal giorno di sua nomina, e con tutti gli obblighi, onori, rango, e prerogative, spettanti a detto grado. Dovrà per tale essere egli da cadauno riconosciuto, et obbedito in ogni incontro di Pubblico Servizio; e delle presenti ordiniamo il reggistro ove occorre la loro puntuale esecuzione.

Data li 30. Agosto 1759. Spalato

PRILOG III: POPIS VOJNOGA LJUDSTVA U OSOBNOJ SATNIJI PUKOVNIKA
BENEDIKTA PASKVALIJA NAČINJEN U ZADRU 18. VIII. 1762.
(ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671)

1. Pukovnik (*colonnello*): Benedikt Paskvali – Kotor
2. Dokapetan (*capitan tenente*): Jerolim Smeća – Perast

3. Zastavnik (*alfier*): Ivan Paravia
4. Narednik (*sargente*): Karlo Kivić – Šibenik
5. Narednik (*sargente*): Antun Tripović – Frane – Split
6. Kaplar (*caporal*): Josip Tripović – Frane – Split
7. Kadet (*cadetto*): Mihovil Anđelo Soić
8. Bubnjar (*tamburo*): Petar Popović – Crmnica
9. Pifarist (*piffaro*): Krstitelj – Kivić – Karlo – Šibenik
- Vojnici (*soldati*):
10. Marko Perić – Ilija – Split
11. Jure Spečić (*Spechich*) – Mate – Istra
12. Petar Cuconja (*Cucogna*) – Ivan – Albanija
13. Petar Gionni – Albanija
14. Juro Radov – Rado – Grbalj
15. Marko Gverić – Ivan – Istra
16. Šime Gruberić – Mate – Istra
17. Andrija Lukinović – Šime – Zadar
18. Kristijan Lugotović – Šime – Zadar
19. Šime Marinović – Marin – Albanija
20. Mate Savković – Mate – Metković
21. Bože Morilović – Šime – Dalmacija
22. Šime Ivanišević – Dume – Zadar
23. Mate Zamarija – Mijo – Posedarje
24. Ante Sperazoni – Dume – Zadar
25. Ivan Gverić – Marko – Istra
26. Josip Gverić – Marko – Istra
27. Miloš Savin – Jakov – Mrčevac
28. Milutin Vukov – Vuko – Kotor
29. Nikola Škopić – Pero – Zadar
30. Nikola Menković – Juro – Crna Gora
31. Lovre Lorenčić – Toma – Imotski
32. Antun Marković – Toma – Crna Gora
33. Bene Morović – Antun – Zadar
34. Šime Bolić – Jadre – Dalmacija
35. Luka Šimunov – Šimun – Dalmacija
36. Filip Duković – Ivan – Dalmacija
37. Ivan Vukov – Vuko – Crna Gora
38. Damjan Pletikosa – Ante – Drvenik
39. Nikola Ivanov – Ivan – Biograd na Moru
40. Marin Knapić – Marin – Labin
41. Mate Lukavić – Jure – Pag
42. Jakov Jović – Luka – Vrgorac
43. Ante Rušić – Ivan – Cetina
44. Mijat Cukušić (*Cucusich*) – Ivan – Istra

45. Marko Žepina – Ivan – Sveti Filip i Jakov
  46. Ivan Vicetić – Marin – Istra
  47. Stjepan Klarić – Lovre – Istra
  48. Ive Jerković – Antun – Dalmacija
- Naknadno dopisani vojnici:⁵⁰
1. Frane Nikov – Niko – Budva – 27⁵¹
  2. Mate Mialović – Ivan – Sinj – 18
  3. Mate Stipanov – Stipan – Budva – 37
  4. Jure Bačić – Mate – Turanj – 34
  5. Ante Sladović – Jakov – Vodice – 20
  6. Šime Popović – Andrija – Zagora – 18
  7. Šime Planšić – Toma – Albanija – 19
  8. Martin Topić – Toma – Labin – 35
  9. Marko Živković – Jakov – Diklo – 19
  10. Mate Dević – Šime – Diklo – 18
  11. Vojin Martinović – Toma – Crna Gora – 18
  12. Savo Marković – Ivan – Crna Gora – 24
  13. Duje Zurač/Čurač – Jure – Smoković – 23
  14. Jakov Stojković – Juro – Herceg Novi – 23
  15. Stipan Jovov – Jovo – Herceg Novi – 20
  16. Šimun Patonić – Petar – Albanija – 20
  17. Ivan Markov – Marko – Crna Gora – 28
  18. Vuko Jovov – Jovo – Crna Gora – 28
  19. Jovo Paripović – Mijat – Herceg Novi – 23
  20. Mijo Stojković – Simo – Herceg Novi – 22
  21. Šimun Nikolin – Nikola – Herceg Novi – 18
  22. Niko Ivanović – Juro – Orahovac – 24
  23. Tadija Stipojević – Stipan – Makarska – 20
  24. Miho Gulišić – Bare – Trogir – 20
  25. Patar Gatanin – Matija – Trogir – 32
  26. Mijat Bratić – Todor – Kumbor – 35
  27. Grgo Marinović – Pave – Petrovo polje – 20
  28. Kajo Vukić – Vid – Karin – 23
  29. Jure Bušić – Marko – Zrenj – 17
  30. Mate Pisanović – Nikola – Tisno – 24
  31. Ilija Obradović – Petar – Boka
  32. Stjepan Grdović – Dominik – Sutomišćica

50 Iako to u osnovnom popisu nije navedeno, možemo s velikom sigurnošću (usporedbom s popisima drugih pukovnija i satnija mletačkih prekomorskih vojnika) pretpostaviti da je dio vojnika (od njih prvotno popisanih 48) bio naknadno prekrizhen (prijelaz u drugu satniju, dezertiranje, smrt i drugo).

51 Brojevi navedeni nakon zavičajnog podrijetla dopisanih vojnika označavaju njihovu dob. U kontekstu Paskvalijeve osobne satnije navedeni su samo u ovome popisu.

PRILOG IV: POPIS VOJNOGA LJUDSTVA U OSOBNOJ SATNIJI PUKOVNIKA BENEDIKTA PASKVALIJA NAČINJEN U BERGAMU 31. III. 1772.

(ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 676)

1. Pukovnik (*colonnello*): Benedikt Paskvali – Kotor
  2. Dokapetan (*capitan tenente*): Franjo Marković
  3. Zastavnik (*alfier*): Ivan Paravia
  4. Narednik (*sargente*): Antun Tripović – Frane – Split
  5. Kaplar (*caporal*): Josip Tripović – Frane – Split
  6. Kaplar (*caporal*): Petar Gioni – Albanija
  7. Kaplar (*caporal*): Benedikt Morović – Antun – Zadar
  8. Kaplar (*caporal*): Lovre Lorenčić – Toma – Imotski
  9. Bubnjar (*tamburo*): Josip Braconi – Nikola – Istra
- Vojnici (*soldati*):
10. Petar Cuconja (*Cucogna*) – Ivan – Albanija
  11. Šime Gruberić – Mate – Istra
  12. Šime Marinović – Marin – Albanija
  13. Bože Morilović – Šime – Dalmacija
  14. Ante Sperazoni – Dume – Zadar
  15. Anđelo Sperazoni – Dume – Zadar
  16. Ivan Gverić – Marko – Istra
  17. Josip Gverić – Marko – Istra
  18. Luka Šimunov – Šimun – Dalmacija
  19. Ivan Vukov – Vuko – Crna Gora
  20. Marin Knapić – Marin – Labin
  21. Mate Lukavić – Jure – Pag
  22. Ante Rušić – Ivan – Cetina
  23. Ivan Vicetić – Marin – Istra
  24. Stipan Jovov – Jovo – Herceg Novi
  25. Jovo Paripović – Mijat – Herceg Novi
  26. Mijo Stojković – Simo – Herceg Novi
  27. Tadija Stipojević – Stipan – Makarska
  28. Miho Gulišić – Bare – Trogir
  29. Jure Bušić – Marko – Zrenj
  30. Ilija Koserić – Nikola – Kadina Glavica
  31. Martin Vušković – Marin – Crna Gora
  32. Julije Maršić – Dume – Šibenik
  33. Filip Bilas – Josip – Dalmacija
  34. Frane Radošić – Matija – Poljica
  35. Jure Sekošić – Frane – Makarska
  36. Andrija Marović – Marko – Crna Gora
  37. Juro Nikov – Niko – Crna Gora
  38. Jovo Andrić – Marko – Crna Gora
  39. Andrija Petrović – Milo – Crna Gora

40. Andrija Pini – Gaetan – Šibenik
  41. Andrija Nikov – Niko – Crna Gora
  42. Antun Radić – Tadija – Vrgorac
  43. Jakov Rogić – Matija – Grbalj
  44. Križan Ožić (*Oxich*) – Mihovil – Grbalj
  45. Mate Lendić – Ivan – Grbalj
  46. Josip Reljanović (*Raglionič*) – Ivan – Šibenik
  47. Aćim Milinović – Petar – Boka
  48. Jakov Ivov – Ivo – Imotski
  49. Ivan Koludrić – Antun – Dalmacija
  50. Luka Marinović – Martin – Gorica
  51. Bartol Markešić – Mihovil – Dalmacija
- Naknadno dopisan:
1. Bubnjar (*tamburo*): Luka Karamarković – Luka – Grbalj

THE NOBLEMAN OF KOTOR BENEDICT PASQUALI (1704–1790) –
A COMMANDER OF VENETIAN OVERSEAS INFANTRY UNITS*Lovorka ČORALIĆ*Croatian Institute of History, Opatička 10, 10000 Zagreb, Croatia
e-mail: lovorka@isp.hr*Nikola MARKULIN*Nikole Tesle 14D, 23000 Zadar, Croatia
e-mail: nikola.markulin@gmail.com

SUMMARY

The life and agency of Benedict Pasquali (1704–1790), a nobleman of Kotor and general of Venetian army, are central themes of this article. In the first part of the article, the authors, based on the documents of Venetian military administration, in the first place decrees of the Provisors General of Dalmatia and (Venetian) Albania, analyse his military career from the rank of ensign, which he received entering as a boy in Venetian army, through his advancing from lieutenant to colonel, and finally his promotion into the ranks of brigadier and general of Venetian army. The comparison of Pasquali's military career and those of a generation older Venetian high officers who were by their origin from the East Adriatic coast enables us to trace clearly important changes which reached Venetian army within an interval of two generations. Namely, in an attempt of increasing control over the army, central authorities tried to diminish proportion of private ownership over military units and, in connection to that, to professionalise officer corps. Therefore, Pasquali's advancement is more conditioned by formalised rules created for that purpose by state administration, than by military exploits as was the case in careers of a generation older high officers of Dalmatia and Boka. In the second part of the article, the authors analyse composition of the military complement of overseas infantry units (Oltramarini) commanded by Pasquali in the second half of the eighteenth century, providing new and widening previous knowledge of structure of Venetian units recruited in Venetian East Adriatic dominions regarding social background, homeland origin and ethnicity of their soldiers.

Keywords: Benedict Pasquali, Kotor, Republic of Venice, overseas infantry, military history, 18th century

IZVORI I LITERATURA

- ASVE, Inquisitori ... pubblici ruoli** – Archivio di Stato di Venezia (ASVE), Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli (Inquisitori ... pubblici ruoli), b. 671–675.
- BAK** – Biskupski arhiv u Kotoru (BAK), Matične knjige katedrale sv. Tripuna; Matične knjige krštenih III (1703.–1722.).
- DAZD, GPDA** – Državni arhiv u Zadru (DAZD), Generalni providuri za Dalmaciju i Albaniju (GPDA). kut. 60., 64., 65., 68., 74., 77., 81., 90., 97., 103., 106., 127., 151., 194.
- DAZD, Zanchi** – DAZD, Fond obitelji Zanchi (Zanchi), kut. 6.
- DAZD, Lantana** – DAZD, Fond obitelji Lanatana (Lantana), kut. 6.
- Banac, I., Novak S. P. & B. Sbutega (1993)**: Stara književnost Boke. Zagreb, Slon.
- Barbarich, E. (1910)**: La Campagna del 1796 nel Veneto. Parte I, La decadenza militare della serenissima. Uomini ed armi. Roma, Enrico Voghera editore.
- Black, J. (1994)**: European Warfare, 1660–1815. London, UCL Press.
- Butorac, P. (1999a)**: Kotor za samovlade (1355.–1420.). Perast, Gospa od Škrpjela.
- Butorac, P. (1999b)**: Opatija Sv. Jurja pred Perastom. Perast, Gospa od Škrpjela.
- Butorac, P. (1999c)**: Kulturna povijest grada Perasta. Perast, Gospa od Škrpjela.
- Čoralić, L. (1998)**: Fanfonja, Šimun. U: Macan, T. (ur.): Hrvatski biografski leksikon, sv. IV (E-Gm). Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 133.
- Čoralić, L. (2001)**: Hrvati u procesima mletačke inkvizicije. Zagreb, Dom i svijet.
- Čoralić, L. (2006)**: Kotorski plemići Nikola Paskvali i Bartul Pima – kavaljeri Svetoga Marka (1634.). Istorijski zapisi, 79, 1–4, 75–84.
- Čoralić, L. (2011)**: Crmničanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*). Istorijski zapisi, 83, 3–4, 63–86.
- Čoralić, L. (2012a)**: Šibenski plemić Nikola Divnić (1654.–1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (Cavalleria Croati). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 54, 125–145.
- Čoralić, L. (2012b)**: Zadarski patricij Šimun Nassi – pukovnik hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci (početak 18. stoljeća). Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe, 4, 5, 7–31.
- Čoralić, L. (2014)**: Zadarski patricij Lujo Detriko (1672.–1749.) – zapovjednik hrvatske konjice (*Cavalleria Croati*). Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 32, 99–129.
- Čoralić, L. & N. Balić Nižić (2006)**: Iz hrvatske vojne povijesti – Croati a cavallo i Soldati Albanesi, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 24, 71–130.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2009)**: Andrija Mladinić i Mihovil Anđelo Filiberi – časnici postrojbe Croati a cavallo (iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću). Povijesni prilozi, 28, 37, 247–282.

- Čoralić, L. & M. Katušić (2010a):** Od afričke obale do dalmatinske prijestolnice – mletački general Marko Antun Bubić (1735.–1802.). Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU, 28, 139–172.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2010b):** Crnogorac Rade Maina – mletački general u Zadru (druga polovica XVIII. st.). Povijesni prilozi, 29, 39, 125–152.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2012a):** Kotorski plemići Frano Buća, Gabrijel Vraćen i Nikola Paskvali – zapovjednici mletačkih prekomorskih vojnih postrojbi (prva polovica XVIII. stoljeća). Povijesni prilozi, 31, 42, 249–273.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2012b):** Peraštanin Tripun Štukanović (+ 1769) – pukovnik mletačkih oltramarina. Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 50, 385–410.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2015):** Pukovnici, bojnici, kapetani – časnici iz kaštelanske obitelji Kumbat u službi Mletačke Republike (18. stoljeće). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 57, 145–183.
- Da Mosto, A. (1937):** L'Archivio di Stato di Venezia, 1. Roma, Biblioteca d'arte.
- Dokoza Nikpalj, S. (1998):** Fanfonja. U: Macan, T. (ur.): Hrvatski biografski leksikon, sv. IV (E-Gm). Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 133.
- Duffy, C. (2005):** The Military Experience in the Age of Reason. London, New York, Routledge & Kegan Paul.
- Franić Tomić, V. & S. P. Novak (2015):** Književnost ranog novovjekovlja u Boki kotorskoj. Hrestomatija za studente: Tekstovi, pisci, dokumenti. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Fynn-Paul, J. (ur.) (2014):** War, Entrepreneurs, and the State in Europe and the Mediterranean, 1300–1800. Leiden, Boston, Brill.
- Ghezzo, M. P. (1992):** I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601–1800. Atti e memorie della Società Dalmata di Storia Patria, 21, 1–210.
- Heyer von Rosenfeld, C. G. F. (1873):** Der Adel des Königreichs Dalmatien. Nürnberg, Verlag Von Bauer und Raspe.
- Katušić, M. (2013):** Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću. Doktorska disertacija obranjena pri Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Kiernan, V. G. (1957):** Foreign Mercenaries and Absolute Monarchy. Past & Present, 11, 66–86.
- Kovijanić, R. & I. Stjepčević (2003):** Kulturni život staroga Kotora (XIV–XVIII vijek). Perast, Gospa od Škrpjela.
- Krasić, S. (2003):** Dominikanci u bokokotorskom zaljevu od XIII. do XIX. stoljeća. U: Obad, S. (ur.): Hrvati Boke kotorske. Posebno izdanje Zbornika Pomorskog muzeja Orebić. Orebić, Sveučilište u Zadru, Zaklada „Dr. Cvito Fisković“ Orebić, 323–361.
- Ljubić, Š. (1856):** Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna, Zara, R. Lechner, Battara e Abelich.
- Madunić, D. (2012):** Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics of the Venetian Defensive System in Dalmatia during the War of Crete (1645–1669). Doktorska disertacija obranjena pri Central European University, Budimpešta.

- Markulin, N. (2014):** Vojno poduzetništvo u mletačkoj Dalmaciji i Boki za vrijeme Morejskog rata (1684.–1699.). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 56, 91–142.
- Markulin, N. (2015):** Mletačka vojna organizacija u Dalmaciji i Boki od Morejskog rata (1684.–1699.) do Požarevačkog mira 1718. Doktorska disertacija obranjena pri Sveučilištu u Zadru.
- Martinović, J. (1964):** Prilozi proučavanju genealogije i heraldike znamenitih vlasteoskih rodova u Kotoru prve polovine XIV vijeka, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, 12, 33–70.
- Martinović, J. (2005):** Popis plemićkih porodica Kotora za godine 1834.–1842. Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, 53, 139–145.
- Mayhew, T. (2008):** Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara 1645–1718. Roma, Viella.
- McNeill, W. (1982):** The Pursuit of Power. Technology, Armed Force, and Society since A. D. 1000. Chicago, The University of Chicago Press.
- McNeill, W. (1995):** Keeping Together in Time: Dance and Drill in Human History. Cambridge, Harvard University Press.
- Milošević, M. (2003):** Pomorski trgovci, ratnici i mecene (Studije o Boki Kotorskoj XV–XIX stoljeća). (Priredio V. Đokić). Beograd, Podgorica, Equilibrium, CID.
- N. N. (1845):** Gazzetta di Zara, no. 96, 1. XII., 257–257v; no. 97, 4. XII., 260–260v.
- Parker, G. (2003):** The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West, 1500–1800. Cambridge, Cambridge University Press.
- Parrott, D. (2001):** Richelieu's Army. War, Government and Society in France, 1624–42. Cambridge, Cambridge University Press.
- Parrott, D. (2012):** The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe. Cambridge, Cambridge University Press.
- Peričić, Š. (2000):** Neki Dalmatinci – generali stranih vojski. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 42, 195–220.
- Radonić, J. (1950):** Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI do XIX veka. Posebna izdanja SANU, 155, Beograd.
- Redlich, F. (1965):** The German Military Enterpriser and his Work Force. 2 sv. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH.
- Sabalich, G. (1908):** Huomeni d'arme di Dalmazia. Rivista Dalmatica, 2, 253–301.
- Stanojević, G. (1962a):** Dalmacija u doba Morejskog rata 1684–1699. Beograd, Vojno-izdavački zavod JNA „Vojno delo“.
- Stanojević, G. (1962b):** Dalmacija u vrijeme mletačko-turskog rata 1714–1718. godine. Istorijski glasnik, 1–4, 11–49.
- Stanojević, G. (1970):** Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI–XVIII vijeka. Beograd, Izdanje Istorijskog instituta.
- Stjepčević, I. (2003):** Arhivska istraživanja Boke kotorske. Perast, Gospa od Škrpjela.
- Šunjić, M. (1962):** Stipendiarii veneti u Dalmaciji i Dalmatinci kao mletački plaćenici u XV vijeku. Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, 13, 251–286.

- Tallett, F. (1992):** War and Society in early-modern Europe, 1495–1715. London, Routledge.
- Thompson, I. A. A. (1976):** War and Government in Hapsburg Spain, 1560–1620. London, Athlone Press.
- Thomson, J. E. (1994):** Mercenaries, Pirates, and Sovereigns. State-building and Extraterritorial Violence in Early Modern Europe. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
- Vrandečić, J. (2013):** Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi. Split, Filozofski fakultet u Splitu – Odsjek za povijest.